

Хмельницький національний університет
Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
Кафедра психології та педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Другий (магістерський)

Освітній рівень

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА
ФОРМУВАННЯ МАЙБУТЬОГО СІМ'ЯНИНА

Назва теми

Галузь знань - 05 Соціальні та поведінкові науки

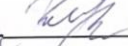
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність - 053 Психологія

Шифр і назва спеціальності

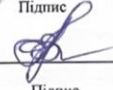
Шифр 24219

номер ІНП

Виконала: студентка II курсу, групи ППмз-22-1 Олена КОЛЕСНИК

Підпис

Ініціали, прізвище

Керівник: доктор психологічних наук, професор Євген ПОТАПЧУК

Підпис

Ініціали, прізвище

Науковий ступінь, вчене звання

До захисту допускаю:
Зав. кафедри психології та педагогіки
доктор психологічних наук, професор

Таїсія КОМАР

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

02 грудня 2024 р.

Хмельницький, 2024

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
Кафедра психології та педагогіки
Освітній рівень другий (магістерський)
Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальність 053 «Психологія»
Освітня програма освітньо-професійна програма «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології та педагогіки

 — Таїсія КОМАР

підпис

протокол № 5 від 14 грудня 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ Олени КОЛЕСНИК

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ здобувача

1. Тема кваліфікаційної роботи: «ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО СІМ'ЯНИНА»

Керівник кваліфікаційної роботи: Євген ПОТАПЧУК, доктор психологічних наук, професор

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ, науковий ступінь, вчене звання

Затверджено наказом ректора університету від 26 серпня 2024 р. № 60

2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 02 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс методів аналізу та порівняння, систематизації й узагальнення джерел з проблематики дослідження та методик дослідження: тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (І.Ф.Юнда), «Діагностика патологізуючих сімейних ролей» (ДПСР) Карпова Д. Є., Потапчук Є. М., «Інтернет-залежність» Кімберлі Янга, «Ваша потреба в дітях» (А. Сізанов), анкетування на тему: «Вплив засобів масової інформації на формування сімейних цінностей», «Самооцінка сформованості готовності до сімейного життя»; методи математичної статистики («кореляційний аналіз за критерієм χ^2 Пірсона»).

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, розділ 1 «Теоретичні основи впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина», висновки до розділу, розділ 2 «Діагностика впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина», висновки до розділу, висновки, перелік джерел посилання, додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень) 0 рисунків, 7 таблиць.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

Дата видачі завдання 14 грудня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапу роботи	Примітки
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань.	До 02 січня 2024 р.	виконан
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми.	До 03 березня 2024 р.	виконан
3	Оформлення вступу кваліфікаційної роботи.	До 01 вересня 2024 р.	виконан
4	I розділ кваліфікаційної роботи.	До 10 вересня 2024 р.	виконан
5	II розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 жовтня 2024 р.	виконан
6	Загальні висновки.	До 01 листопада 2024 р.	виконан
7	Оформлення кваліфікаційної роботи.	До 01 грудня 2024 р.	виконан
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	___ листопада 2024 р.	виконан
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	___ грудня 2024 р.	виконан

Здобувач Олена КОЛЕСНИК

Керівник роботи Євген ПОТАПЧУК
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи «ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО СІМ'ЯНИНА»

Здобувач Олена КОЛЕСНИК

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник Євген ПОТАПЧУК

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Кваліфікаційна робота включає 68 сторінок, 7 таблиць, 0 рисунків, перелік джерел посилання складає 70 найменувань, 11 додатків.

Ключові слова: засоби масової інформації, сімейні цінності, сім'я.

Об'єкт дослідження: формування майбутнього сім'янина.

Предмет дослідження: вплив засобів масової інформації як чинник формування майбутнього сім'янина.

За результатами дослідження розроблено рекомендації щодо оптимізації впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина.

Одержані результати можуть бути використані в процесі підготовки практичних психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів та інших фахівців соціальної сфери, які прагнуть оптимізувати вплив ЗМІ на формування майбутнього сім'янина.

Дипломник Олена КОЛЕСНИК

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту 02 грудня 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО СІМ`ЯНИНА	10
1.1 Формування майбутнього сім`янина як психологічна проблема.....	10
1.2 Засоби масової інформації як чинник, що впливає на формування майбутнього сім`янина.....	20
Висновки до розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО СІМ`ЯНИНА.....	35
2.1 Методика та організація проведення діагностики впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім`янина	35
2.2 Аналіз результатів діагностики впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім`янина.....	41
2.3 Рекомендації щодо оптимізації впливу ЗМІ на формування майбутнього сім`янина.....	56
Висновки до розділу.....	63
ВИСНОВКИ.....	66
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	69
ДОДАТКИ.....	77

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Вплив засобів масової інформації (ЗМІ) на формування майбутнього сім'янина є актуальною проблематикою в період надзвичайно стрімкого прогресу в споживанні інформації з ЗМІ.

Уявлення про сімейні відносини частково формується під суттєвим впливом споживання медіапродукції. Інститут сучасної сім'ї зубожів та прослідковується динаміка до зменшення народжуваності, зменшується кількість зареєстрованих шлюбів та збільшується число розлучень, набуває популярності ідеал невеличкої сім'ї з однією дитиною, послаблюються родинні стосунки та зв'язки, а також набувають поширення різні деструктивні форми сімейних стосунків. Загалом за крайні 10 років кількість новостворених сімей поменшала в 1,6 разів [5].

ЗМІ, включаючи телебачення, Інтернет, соціальні мережі та друковані видання, займають центральне місце в житті більшості людей і значно впливають на їхні ціннісні орієнтири та моделі поведінки. Однак, разом із тим, ЗМІ часто формують спотворені уявлення про сімейні стосунки та ролі у сім'ї.

Згідно з дослідженнями, близько 95,8 % молоді регулярно користуються соціальними мережами. В Україні, станом на сьогодні, все ще залишається досить високий рівень розлучень молодих сімей, а саме, близько 60 % [3].

Статистичні дані підкреслюють необхідність втручання та корекції медійного впливу на формування сімейних цінностей у молоді. Висвітлення насильства, конфліктів та негативних аспектів сімейного життя може впливати на молодь, створюючи негативні стереотипи і уявлення про норму в сімейних стосунках. Водночас, позитивні приклади є менш поширеними, що створює дисбаланс в уявленнях про сім'ю. ЗМІ часто використовують маніпулятивні техніки для привертання уваги та впливу на думки аудиторії. Це може включати перебільшення, сенсаційність та односторонність висвітлення подій, що впливає на формування негативного або викривленого сприйняття сімейних цінностей у молоді. Соціальні мережі, такі як Instagram та TikTok, створюють ідеалізовані

образи життя, що можуть викликати у молоді нереалістичні очікування щодо шлюбних та сімейних відносин. Це, у свою чергу, може призвести до розчарування та невдоволення у реальному житті.

Основна суперечність впливу полягає в тому, що ЗМІ мають величезний потенціал для позитивного впливу на формування сімейних цінностей, проте часто вони використовують його неефективно або навіть шкідливо.

Особливості формування поглядів та уявлень індивіда про себе та своє майбутнє, сімейні цінності та шлюб досліджували багато дослідників та науковців, а зокрема: Г. Андреева, Т. Демидова, В. Зацепін, Е.Ейдемільер, С.Ковалев, А. Колесова, Є.Маценова та інші.

Дослідженням впливу засобів масової інформації на громадську думку та свідомість займалися Л. Найдьонова, на формування базових ціннісних поглядів та уявлень – І. Субашкевич, а установок про сім'ю – О.Вознесенська.

Проблема формування сімейних цінностей у сучасній молоді стала предметом різних наукових розвідок Л. Гончар, Л. Канішевської, Т. Кравченко, С. Свириденко, В. Шахрай тощо.

Вплив ЗМІ на уявлення студентської молоді про сімейні стосунки досліджували І.Субашкевич, І.Юрченко та інші.

Наявність суперечностей і запит на дослідження розробок спрямованих на підвищення позитивного впливу ЗМІ на формування сімейних цінностей формують актуальність кваліфікаційного дослідження.

Об'єкт дослідження: формування майбутнього сім'янина.

Предмет дослідження: вплив засобів масової інформації як чинник формування майбутнього сім'янина.

Мета дослідження: дослідження впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина та розробка рекомендацій щодо його оптимізації.

Для досягнення мети були визначені наступні завдання кваліфікаційного дослідження:

1. здійснити аналіз психологічної літератури та наукових підходів щодо проблеми дослідження впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина;

2. охарактеризувати засоби масової інформації як чинника, що впливає на формування майбутнього сім'янина;

3. здійснити експериментальне вивчення результатів впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина;

4. розробити практичні рекомендації щодо оптимізації впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина.

Методи дослідження:

– теоретичні - аналіз та порівняння, систематизація й узагальнення джерел з проблематики дослідження;

– емпіричні - тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (І.Ф.Юнда) (Додаток А); анкета «Вплив засобів масової інформації на формування сімейних цінностей» (Додаток Б); анкета «Самооцінка сформованості готовності до сімейного життя» (Додаток В); методика «Діагностика патологізуючих сімейних ролей» (ДПСР) Карпова Д. Є., Потапчук Є. М. (Додаток Г); тест «Ваша потреба в дітях» (А. Сізанов) (Додаток Д); методика «Інтернет-залежність» Кімберлі Янга (Додаток Е);

– методи математичної статистики («кореляційний аналіз за критерієм χ^2 Пірсона»).

Гіпотеза дослідження: формування майбутнього сім'янина є складним процесом, який залежить від впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників, серед яких важливу роль відіграють ЗМІ.

Практичне значення дослідження виявляється в розробці нами рекомендацій щодо оптимізації впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина. Результати нашого кваліфікаційного дослідження можуть бути використані у роботі практичних психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів та інших фахівців соціальної сфери, які прагнуть оптимізувати вплив ЗМІ на формування майбутнього сім'янина.

Експериментальна база кваліфікаційного дослідження: школа №24 міста Хмельницького (у кількості 38 учнів).

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційного дослідження були опубліковані у статті «Теоретико-методологічний аналіз проблеми впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина» у науковому журналі «Психологічні тревелоги», 2024, № 2 та тезах XII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців», 18 квітня 2024 р.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу та двох розділів, висновків, 70 джерел посилання і 11 додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної дипломної роботи 97 сторінок машинописного тексту (основна частина – 68 сторінок).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО СІМ'ЯНИНА

1.1 Формування майбутнього сім'янина як психологічна проблема

Формування майбутнього сім'янина є важливою психологічною проблемою, оскільки включає в себе розвиток особистості, її ціннісних орієнтирів, моделей поведінки та емоційної зрілості. Ця проблема стає все більш актуальною у зв'язку зі змінами в сучасному суспільстві, зокрема під впливом технологічного прогресу та глобалізації.

В. Кравець стверджує, що «процес формування майбутнього сім'янина став багатограним і комплексним процесом, який відбувається у ході гендерного розвитку та статевої адаптації. Разом і з тим учений розрізняє важливі базові напрями формування майбутнього сім'янина: психологічний, моральний, естетичний, загально-соціальний, господарсько-економічний, репродуктивно-педагогічний та сексуальний. Учений акцентує свою увагу на тому, що важливим для формування базових уявлень майбутнього сім'янина є формування навичок у молоді щодо відповідальності за свої дії та себе. Дослідник наголошує, що батькам потрібно завжди приділяти максимальну увагу етичному вихованню своєї дитини, що є базовою основою для формування майбутнього сім'янина. Розвиток базового почуття любові до близьких та оточуючих включаючи прагнення та вміння зрозуміти близьких та враховувати їхні інтереси, звички і бажання» [24; 25; 26].

Дослідниця питань, пов'язаних із формуванням базової готовності учнів загальноосвітніх шкіл інтернатного типу до реалізації ролі сім'янина А. Грітчина виділяє «критерії формування майбутнього сім'янина, а зокрема, емоційно-вольовий, когнітивний, поведінковий» [8].

Когнітивний критерій, який «показує рівень сформованості майбутнього сім'янина включає знання індивіда щодо цінності сім'ї та ролі сім'янина, що проявляється у думках, уявленнях, судженнях та в бажанні розвивати сімейні

цінності. Ціннісні орієнтири відіграють важливу роль у формуванні майбутнього сім'янина. Це включає такі цінності, як повага, вірність, відповідальність та взаємна підтримка. Виховання в дусі цих цінностей допомагає молоді усвідомлено підходити до вибору партнера та будівництва сімейних відносин» [8].

Соціальне середовище, включаючи сім'ю, друзів, школу та ЗМІ, формує знання та уявлення про шлюб та сім'ю. Негативні моделі поведінки, які спостерігаються в соціальному оточенні, можуть стати причиною неправильного сприйняття ролей у сім'ї.

ЗМІ часто створюють ідеалізовані або спотворені образи сімейного життя, що може впливати на очікування та поведінку молодих людей. Емоційно-вольовий критерій містить у собі наявність позитивного базового ставлення до шлюбу та наявність мотивації його створення. Розвиток емоційної зрілості є ключовою складовою для створення здорових сімейних стосунків. Недостатня емоційна зрілість може призвести до конфліктів, нездатності до емпатії та підтримки партнера. Важливою є роль батьків у розвитку емоційної зрілості дітей, через моделювання здорових відносин та підтримку емоційного розвитку.

Поведінковий критерій включає вміння застосовувати наявні знання та навички в сімейних стосунках, що формує конструктивну взаємодію з партнером.

На поведінковий критерій мають вплив психологічні травми та їх наслідки. Досвід психологічних травм у дитинстві або підлітковому віці може значно вплинути на здатність до побудови здорових відносин у дорослому житті. Психотерапія та консультування можуть бути ефективними інструментами для подолання наслідків травм та формування позитивних моделей поведінки.

З'ясовано, що базова психологічна готовність особистості до створення власної сім'ї – це досить активний стан людини, що характеризується наявністю системи установок та сімейних цінностей, які орієнтовані на позитивні взаємовідносини між подружжям, а також здібностей і мотивів.

На думку науковця А. Денисенко: «Психологічна готовність до шлюбу – це досить стійкий стан особистості, який характеризує систему соціальних установок та поглядів, сімейних цінностей, які орієнтовані на позитивні взаємовідносини між чоловіком та дружиною» [10].

На думку дослідниці Т. Левицької, «готовність молоді, власне, до сімейного життя є досить складним базовим психологічним утворенням, яке залежить від комплексу об'єктивних та суб'єктивних чинників. До суб'єктивних чинників вона відносить: вік, який сприятливий для зародження сім'ї та продовження роду; характер і темперамент; мотиви, які спонукають молоду людину до шлюбу та соціальну зрілість особистості. Відносно базових об'єктивних чинників, визначають вплив загальної суспільної думки (страхи одружитися надто пізно та/або приклад друзів, що мають власну родину); бажання власних батьків одружити на вигідній кандидатурі для шлюбу дитини та/ або значні можливості для підбору чоловіка або дружини у навчальному закладі» [28].

Наявність у молоді сталих уявлень і знань про сімейне життя у дошлюбний період, на думку психологів, «має підкреслюється наступними факторами психологічної готовності створення сім'ї та вступу у шлюб як: уявлення про те, для чого вступають у шлюб, сформованість базового ідеалу сучасної власної сім'ї, очікування від шлюбу та батьківства» [1].

Цілісне комплексне розуміння базової готовності до власного сімейного життя завжди є неможливим без знання та розуміння чинників, що її обумовлюють. На основі проведеного нами аналізу наукової фахової літератури з даної проблематики, усі чинники готовності молоді до створення власної сім'ї можна умовно розділити на дві групи: внутрішні та зовнішні чинники.

До внутрішніх чинників відносять: домагання та очікування, власні мотиви вступу у шлюб, шлюбно-сімейні прагнення, психологічну сумісність партнерів, емпатію, відповідальність, особливості темпераменту.

До зовнішніх чинників відносять: засобів масової інформації, вплив батьківської родини, досвід та характеристики дошлюбного спілкування

партнерів, фінансове / матеріальне становище партнерів, закладу вищої або передвахової вищої освіти.

Аналіз зовнішніх чинників готовності молодої людини до вступу у сімейне життя потрібно розпочати із характеристики досвіду дошлюбного спілкування партнерів. Дошлюбний період – «це неповторний і дуже приємний час, який багатий на дуже позитивні та відносно емоційно насичені враження, що має дуже велику психологічну значимість для благополуччя в майбутньому подружжя. Базовими психологічними завданнями даного періоду є формування власного реалістичного уявлення про партнера та прийняття із усіма його недоліками та достоїнствами, накопичення спільного досвіду, вражень та переживань, пізнання одне одного, перевірка та утвердження прийнятого рішення одружитися» [2].

Вчені зазначають, що «в останні роки значний вплив на формування готовності до шлюбу молоді мають засоби масової інформації. Сьогодні молоді людини значною мірою засвоюють ролі та правила поведінки із телевізійних передач та шоу, фільмів та серіалів, журналів та книг й інших засобів масової інформації. Символічний зміст, який представлений у цих медіазасобах, впливає на природній процес соціалізації, впливаючи та сприяючи формуванню цінностей та моделей поведінки. Сьогодні можна вважати встановленим фактом, що інтенсивний перегляд телепередач дуже серйозно впливає на моральний розвиток молоді та на його статеву й соціальну ідентифікацію. Окрім того, більшість ЗМІ значно ментально збіднюють щоденне спілкування у подружніх стосунках та формують пасивного співрозмовника» [65].

Досить перспективним і важливим напрямом дослідження у цій сфері є наукові дослідження рольових очікувань і шлюбних та сімейних домагань молоді. Психологам загальновідомо, що «задовго до офіційного одруження у особистості часто відбувається формування певних уявлень про шлюб та особливості сімейних стосунків, власні принципи виховання дітей, специфіку розподілу сімейних обов'язків тощо. Під різним впливом чинників може відбуватися зміна змісту цих уявлень, що часто призводить в майбутньому до

проблем, які пов'язані з вибором шлюбного партнера та одруженням і виникнення сімейних конфліктів, результатом чого може стати дифункціонування сім'ї та навіть припинення шлюбу» [44, с. 6].

Загалом готовність до шлюбу – комплексна складна категорія, яка містить цілу групу аспектів: «готовність людини прийняти на себе зовсім нову систему власних обов'язків відносно свого шлюбного партнера та майбутніх дітей; готовність до постійного міжособистісного спілкування і співпраці. Сім'я є завжди малою групою, для існування та функціонування якої зазвичай потрібна чітка узгодженість усіх ритмів життя її окремих елементів – членів; прихильність та самовідданість відносно партнера; базова висока естетична культура і цінності, почуття та поведінка особистості; вміння вирішувати будь-які конфлікти правильним конструктивним способом та регулювати свю поведінку» [34].

Серед усіх аспектів формування готовності молодих осіб до майбутнього сімейного життя найважливішим є правильне раціональне розуміння базової ролі сім'ї у сучасному суспільстві, яке, у свою чергу, віддзеркалює базові ціннісні орієнтації відносно вступу у шлюб.

На думку більшості науковців «спеціальна спланована психологічна підготовка нашої молоді до сімейного життя є важливою необхідністю. Підготовка завжди повинна проходити на усіх вікових етапах розвитку та не відокремлюватися від інших загальних проблем виховання та навчання. Не можна суспільству готувати людину відносно окремо до життя з партнером у шлюбі, в колективі тощо. Разом з тим, розвиваючи та формуючи особистість взагалі, ми не можемо не зважати на індивідуальну специфіку кожної окремої сфери її життєдіяльності, в тому числі, власне, сімейного життя. Формування готовності особистості мати сім'ю та дітей завжди повинно бути важливим та одним з провідних завдань навчання та виховання підлітків та юнацтва та перебувати у центрі психолого-педагогічної роботи» [5].

Розрізняють такі види «готовності до сімейного життя:

- загальна готовність (правильне розуміння сім'ї, її ролі для подружжя, дітей і суспільства, уміння самостійно приймати рішення, готовність брати на себе відповідальність за власні вчинки);
- психологічна готовність (уміння помічати переживання іншої людини, психологічно підтримувати її; мати такі якості, як симпатія, емоційна гнучкість, емоційна стабільність; розуміння потреб партнера, здатність поступатися);
- моральна готовність (почуття честі, гідності та інші якості сім'янина);
- правова готовність (знання основних нормативно-правових документів, що регулюють життя сім'ї);
- естетична готовність (уявлення про естетичну культуру сім'ї й інтимні взаємини);
- господарсько-економічна готовність (розуміння ролі ведення домашнього господарства та праці у життєдіяльності сім'ї тощо)» [16, с. 4-5].

За результатами вивчення підготовки дітей в умовах інтернатного державного закладу до формування сімейних цінностей та готовності до сімейного життя Г. Хархан дійшла до висновку, що «базовий образ сформованого «Я-сім'янина» є компонентом образу «Я», що включає розуміння та уявлення про себе, власне, як майбутнього сім'янина, який виконує функціональні ролі чоловіка і/або батька та дружини і/або матері. Варто звернути увагу, що дана дослідниця вивчає образ та зміст майбутнього сім'янина та через особистісну структуру в поєднанні когнітивної, афективної і поведінкової сторони та стверджує, що сім'янин завжди формується не одразу, а поступово протягом усього життя» [12; 14].

Формування майбутнього сім'янина – це складний та багатогранний процес, що залежить від багатьох чинників. Аналіз літератури з проблеми дослідження дозволяє виділити основні аспекти, які впливають на цей процес: «сімейне оточення, освітнє середовище, соціальне оточення, засоби масової інформації, психологічні чинники, економічні та соціальні умови, генетичні та біологічні чинники» [34].

Сімейне оточення включає роль батьків, стосунки в родині, виховання та підтримку. Батьки виступають першими прикладами для наслідування. Їхня поведінка, взаємодія між собою та з дітьми значно впливають на формування уявлень про сімейні ролі та цінності.

Гармонійні стосунки в родині сприяють розвитку позитивних моделей поведінки, тоді як конфлікти та насильство можуть призводити до негативних уявлень про сімейне життя. Разом із тим, спосіб виховання, рівень підтримки та уваги з боку батьків впливають на емоційний розвиток дитини та її здатність до встановлення та підтримки міжособистісних стосунків. Освітнє середовище включає в себе школу та освітні програми, вчителів та наставників.

Освітні установи відіграють важливу роль у формуванні знань про сімейні цінності та ролі. Спеціальні курси та програми можуть допомогти учням краще зрозуміти важливість сім'ї та підготувати їх до майбутніх ролей. Вчителі можуть бути важливими наставниками, які надають підтримку та виступають прикладами для наслідування. Соціальне оточення включає в себе друзів та однолітків, а також, громаду та суспільство. Взаємодія з друзями та однолітками впливає на соціальну адаптацію та формування навичок міжособистісного спілкування. Культурні та соціальні норми суспільства, в якому живе дитина, визначають прийнятні моделі поведінки та рольові очікування.

Засоби масової інформації включають у себе ЗМІ, включаючи телебачення, кіно, інтернет та соціальні мережі, формують уявлення про сім'ю, ролі у сім'ї, шлюб та взаємини між партнерами. Як позитивні, так і негативні приклади у ЗМІ можуть значно впливати на молодь.

Психологічні чинники включають в себе особистісні риси та попередній досвід. Інтроверсія чи екстраверсія, рівень емоційної зрілості, схильність до емпатії та комунікабельність впливають на здатність встановлювати та підтримувати здорові сімейні стосунки. Досвід спостереження за стосунками батьків, власний досвід стосунків (включаючи підліткові романи) та досвід спілкування з протилежною статтю формують очікування та поведінку у

майбутніх сімейних стосунках. Економічні та соціальні умови включають у себе економічну стабільність та наявність соціальних програм та підтримки.

Рівень добробуту та економічна стабільність сім'ї впливають на здатність до створення і підтримки сім'ї. Наявність програм соціальної підтримки для молодих сімей може сприяти стабільності та розвитку сімейних відносин. Не менш важливим є фізичне та психічне здоров'я, що впливає на здатність до встановлення та підтримки здорових стосунків.

Формування майбутнього сім'янина є комплексним процесом, що потребує уваги та підтримки з боку сім'ї, школи, суспільства та держави. Усі ці чинники разом впливають на здатність молодого людини створити та підтримувати здорові і міцні сімейні стосунки.

Загалом більшість науковців вважає, що «сформованість якостей майбутнього сім'янина включає у себе присутність навичок комунікації із оточуючими, однакові погляди на сімейне життя із партнером, базову готовність до реалізації ролі батька або матері, чоловіка або дружини та бажання їх успішно реалізовувати, вміння створювати позитивний психологічний клімат» [6; 8; 9; 11].

Гнучкі навички комунікації з оточуючими включають в себе активне слухання, емпатію, чітке вираження думок і почуттів, вміння вести переговори. Активне слухання містить у собі вміння уважно слухати партнера без перебивань, демонструючи зацікавленість та повагу до його думок та почуттів. Емпатія є здатністю розуміти та співпереживати почуття іншої людини та допомагає у вирішенні конфліктів та підтримці емоційного зв'язку.

Навичка чіткого вираження думок і почуттів містить у собі вміння виражати свої думки та почуття зрозуміло й відверто, що допомагає уникати непорозумінь та конфліктів. Вміння вести переговори передбачає здатність знаходити компроміси та домовлятися, враховуючи потреби і бажання обох партнерів.

Схожість поглядів на сімейне життя з партнером включає у себе спільні цінності та цілі, погодженість у питаннях виховання дітей, спільні інтереси та

хобі, погодженість у фінансових питаннях. Спільні цінності та цілі передбачають наявність схожих цінностей та цілей у житті, що допомагає партнерам рухатися в одному напрямку та підтримувати один одного. Погодженість у питаннях виховання дітей має в основі спільний підхід до виховання дітей, що включає узгодження методів виховання, дисципліни та освіти. Спільні інтереси та хобі сприяють проведенню часу разом та зміцненню зв'язку між партнерами.

Погодженість у фінансових питаннях включає спільні погляди на управління фінансами, включаючи витрати, заощадження та інвестиції. Готовність до виконання ролі чоловіка/дружини, батька/матері включає у себе повагу до ролі партнера, відповідальність, підтримку та захист, активну участь у вихованні дітей.

Повага до ролі партнера передбачає усвідомлення та повагу до ролі партнера в сім'ї, що включає підтримку та визнання його внеску у спільне життя.

Відповідальність має в основі готовність брати на себе відповідальність за добробут сім'ї та вирішення повсякденних проблем. Підтримка та захист має за базу здатність підтримувати партнера у важкі часи та захищати інтереси сім'ї. Активна участь у вихованні дітей передбачає готовність брати активну участь у вихованні дітей, включаючи навчання, гру та виховання моральних цінностей. Прагнення реалізовувати сімейні ролі включає в себе мотивацію до розвитку сімейних стосунків, ініціативність, цілеспрямованість. Мотивація до розвитку сімейних стосунків передбачає постійне прагнення покращувати та зміцнювати стосунки з партнером.

Ініціативність включає в себе здатність проявляти ініціативу у вирішенні сімейних питань та організації спільного дозвілля. Цілеспрямованість передбачає здатність ставити та досягати цілей, які сприяють розвитку сім'ї. Вміння створити сприятливий психологічний клімат включає в себе емоційну підтримку, здатність до конструктивного вирішення конфліктів, терпимість та терплячість, позитивне ставлення до життя. Емоційна підтримка передбачає уміння надавати емоційну підтримку партнеру та дітям, створюючи атмосферу довіри та безпеки. Здатність до конструктивного вирішення конфліктів включає

у себе здатність ефективно вирішувати конфлікти, зберігаючи повагу та розуміння.

Терпимість та терплячість передбачає готовність проявляти терпіння та розуміння у важких ситуаціях, не допускаючи агресії та негативних емоцій. Позитивне ставлення має на увазі позитивний настрій та оптимізм, що сприяють створенню радісної та доброзичливої атмосфери в сім'ї. Терпимість та терплячість є важливими складовими гармонійних стосунків у сім'ї. Вони передбачають здатність долати труднощі з витримкою, зберігаючи емоційну рівновагу та взаємну повагу. Це означає, що партнери готові слухати та розуміти одне одного, навіть у складних ситуаціях, коли виникають конфлікти чи непорозуміння. Важливо, що терпимість не є байдужістю до почуттів іншого, а радше проявом емпатії та прагненням знайти спільний шлях вирішення проблем. Терпимість дозволяє приймати недоліки, звички або погляди партнера, навіть якщо вони відрізняються від ваших, і допомагає уникати зайвих сварок через дрібниці. Терплячість, у свою чергу, означає вміння стримувати негативні емоції та шукати конструктивні рішення в стресових чи конфліктних ситуаціях, будуючи стосунки на основі любові, а не реактивних емоцій. Таким чином, дані якості є основою для створення міцних та гармонійних сімейних стосунків. Вони допомагають партнерам краще розуміти один одного, підтримувати та розвивати спільне життя.

Отже, формування майбутнього сім'янина як психологічна проблема охоплює розвиток готовності до сімейного життя через засвоєння цінностей, навичок спілкування та відповідальності. Основними труднощами є відсутність чітких уявлень про ролі в сім'ї, вплив соціальних стереотипів і недостатня емоційна зрілість. Для подолання цих викликів важливо забезпечити цілеспрямоване виховання, психологічну просвіту та розвиток навичок ефективної взаємодії.

1.2 Засоби масової інформації як чинник, що впливає на формування майбутнього сім'янина

Засоби масової інформації (ЗМІ) відіграють важливу роль у формуванні уявлень і цінностей молоді, включаючи їхні уявлення про сімейне життя та роль у ньому. У сучасному світі життя без засобів масової інформації та комунікаційних технологій уявити практично неможливо. Розширення ролі медіа зумовлює зростання вимог до їхньої значущості в суспільному житті. ЗМІ стали одним із ключових інструментів соціалізації особистості на нинішньому етапі розвитку суспільства. Їхній вплив на формування світогляду, стилю та способу життя особистості активно досліджується як у вітчизняній, так і в зарубіжній науковій літературі.

Ми живемо в епоху інформаційного суспільства, де стрімко зростає значення знань, інформації та технологій. Інформатизація набуває все більшого розмаху, а кількість людей, зайнятих створенням інформаційних продуктів і послуг, неухильно збільшується. Доступ до світових інформаційних ресурсів стає дедалі ширшим.

Науковці стверджують що, «цифрове суспільство ставить працівників освіти перед новими викликами, зумовленими технічними, технологічними, інституційними й іншими новопосталими змінами освітнього простору та їхнім впливом на процеси навчання та виховання. Зокрема, диверсифікація джерел інформації, збільшення кількості технічно опосередкованих комунікацій, охоплення навчального простору засобами масової інформації, телебаченням та Інтернетом, агресивне нав'язування якихось стереотипів, культурних стандартів тощо (вигідних для певних сил), розширили можливості серйозних маніпуляцій із суспільною і індивідуальною свідомістю» [3; 4].

ЗМІ – «один із соціальних інститутів, що тією чи іншою мірою виконують замовлення суспільства та окремих соціальних груп щодо певного впливу на населення в цілому, в тому числі й на окремі вікові та соціальні категорії. Важливо визначити два аспекти такого впливу. По - перше, засоби масової інформації істотно сприяють засвоєнню людьми різного віку широкого спектра соціальних норм та формуванню у них ціннісних орієнтацій у сфері політики,

економіки, здоров'я, права тощо. По - друге, ЗМІ фактично є своєрідною системою неформальної освіти та просвіти різних категорій населення. При цьому користувачі засобів масової інформації здобувають досить різнобічні, суперечливі, несистематизовані знання, відомості з різних питань суспільного та політичного життя» [56].

Проблеми засобів масової інформації вивчають психологи, соціологи, педагоги, представники різних наук. У загальному, а не лише в науковому обігу, з'явилися такі поняття, як «медіа культура», «медіа грамотність», що означають нові здатності й нові якості як всієї спільноти, так і окремої людини, що ефективно взаємодіють в умовах інформаційного простору. Засоби масової інформації використовують майже всі канали сприйняття завдяки чому вони відіграють велику роль у вихованні молоді, у культурному обміні, а також в процесах управління різноманітними галузями соціальної сфери.

Популярність медіа визначається наступними чинниками: «використання терапевтичної, компенсаторної, рекреативної, естетичної, пізнавальної, інформаційної, комунікативної, моральної, соціальної, катарсичної та інших функцій; опора на видовищно-розважальні жанри, стандартизацію, серійність, сенсаційність, систему «емоційних перепадів», що дозволяє «розряджати» нервову напругу глядачів; гіпнотизм, угадування бажань публіки, інтуїцію тощо» [12].

На жаль, у молодіжному середовищі спостерігається бездумне, ««всеїдне» поглинання інформації, яка надходить з телеекранів, комп'ютерних моніторів та з радіоприймачів. Молодь віддає перевагу розважальним шоу, «мільним операм», серіалам, жанровим і комп'ютерним іграм тощо. Занурюючись у віртуальний світ, молоді люди часто не вдумуються у зміст того, що сприймається. Так поступово притупляється потреба в надбанні знань, в духовно-естетичному збагаченні. Для молоді, що належить до так званого всеїдного типу глядачів і слухачів, медіамистецтва виконують лише розважальну або релаксаційну функцію. У зв'язку з цим педагогами й психологами введений спеціальний термін – інформаційна криза, тобто неможливість осмислити

інформацію, знайти і відібрати з величезного її потоку найактуальнішу, яка б сприяла духовному збагаченню кожної особистості» [26].

Відомо, що «медіа можуть бути і потужним джерелом знань, і серйозною завадою у навчанні та вихованні, і добрим засобом розвитку, і його гальмом. Засилля низькопробної в художньому і змістовому сенсі продукції кіно- і відеоринку, сцени насильства – все це вимагає посилення уваги педагогів до виховання засобами медіа, уміння на ретельно відібраному матеріалі розвивати високий рівень художнього сприйняття, пізнавальні інтереси і творчі можливості особистості» [45].

Наразі численні медійні канали створюють особливе «інформаційне поле, під впливом якого формуються соціальні, моральні, художні, естетичні цінності та інтереси. Екранні медіа, до яких відносять кіно, телебачення, відео, інтернет тощо, впливають на глядача значно ефективніше, ніж традиційні друковані тексти. Медіаінформація одночасно впливає і на слух, і на зір, синтезуючи практично всі притаманні людству способи спілкування» [55].

Процес формування ціннісних орієнтацій молоді опосередкований багатьма соціально-психологічними та психолого-педагогічними чинниками: «матеріальними умовами життєдіяльності, індивідуально-типовими рисами особистості, її нахилами, здібностями, комунікативними вміннями, якістю виховного впливу школи, сім'ї та інших інституцій соціалізації» [12].

Численні соціально-психологічні дослідження свідчать про те, що «зміни у соціальній сфері суспільства, які оголошують саме засоби масової інформації, неминуче викликають зміни у світогляді молоді. Наприклад, «ринкова орієнтація», «світ конкуренції» породжує прагнення до слави, до переваги над іншими, а пропагування «культу грошей» викреслює всі людські моральні цінності та розповсюджує вседозволеність при певному матеріальному статусу» [33].

Відповідаючи на соціальні очікування і ціннісні орієнтації, «ЗМІ є каталізатором соціальних процесів і змін. Сучасний медіапростір, як і суспільство в цілому, характеризується загальним станом «переоцінки

цінностей», кризою аксіонормативної системи суспільства, відсутністю об'єднуючої культурної ідеї. Культурна і політична кризи привели до того, що засоби масової інформації перестали виховувати, центрувати і формувати моральну і естетичну свідомість молоді. Разом з цим вони (ЗМІ) втратили і свою ключову функцію - забезпечення соціально-інтеграційної єдності. Ідеологічний і ціннісно-нормативний вакуум юнацької свідомості заповнюється, образно кажучи, «підручними засобами», і в цьому процесі не останню роль відіграють ЗМІ» [22].

На думку науковців «рівень розвитку суспільства зумовлює кількісний та якісний зміст потреб, а спрямованість визначає соціальну і моральну цінність молоді. Через спрямованість ціннісні орієнтації знаходять свій реальний вияв, а в активній формі набувають характеру стійких мотивів спілкування і діяльності та, пройшовши складний діалектичний шлях, перетворюються в переконання. Саме тому ефективна соціалізація може розглядатися як процес набуття, засвоєння та формування такого набору і такої ієрархії потреб молодого людини, які найсприятливіші для розвитку суспільства та особистості в усьому багатстві та розмаїті їхніх потенційних можливостей» [65].

В цілому можна назвати найважливіші психологічні чинники соціалізації молоді: «соціально-психологічні (характеризують мікросередовище, його інституції соціалізації, норми, цінності; ефективні умови взаємодії, взаєморозуміння, сприйняття людьми один одного; механізми впливу на особистість, розвиток її потреби у спілкуванні тощо); психолого-педагогічні та соціально-педагогічні (проявляються у вибірково-активному ставленні молоді до сфери спілкування, яка переважає, до педагогічних впливів сім'ї, суспільних інституцій, соціально-моральних цінностей і норм, які представлені на мікрорівні)» [43].

Вивчаючи вплив ЗМІ на соціалізацію особистості, треба мати на увазі, що «безпосереднім об'єктом впливу різного роду повідомлень являє собою не стільки сам індивід, скільки поведінка цілих груп людей. ЗМІ можна вважати

стержнем соціалізації, оскільки вони впливають на соціалізацію всього населення» [19].

У науковій літературі відзначається «вплив сучасних засобів масової інформації на формування підростаючого покоління. Прихильники нової соціологічної теорії «інформативного суспільства» відводять цим засобам визначальне місце в системі відносин сучасного суспільства, оскільки вони стали органічною частиною середовища його проживання» [59].

На думку фахівців, «зміст того, що молодь отримує у ЗМІ, є одним з найбільш травмуючих факторів телевізійного впливу на її психічний та фізичний стан. Головним чином, це належить до насильства, яке надмірно демонструє телебачення. Як показують дослідження, постійний перегляд сцен насильства притупляє чутливість до агресії, зменшує значимість внутрішніх факторів, які її стримують, збільшує фактичні прояви агресивності в поведженні, формує невірний образ соціальної реальності, що може стати основою подібних дій» [45].

У контексті соціально-педагогічного аналізу розвитку особистості «одною з актуальних проблем є питання, які пов'язані із впливом високотехнологічних засобів комунікації на ціннісні орієнтації підростаючого покоління. Комп'ютери, смартфони, телебачення, Інтернет – все це стало доступним для кожного. За останні роки соціальні мережі набули великої популярності на території України. Соціальна мережа – це спільнота людей, об'єднаних однаковими інтересами, уподобаннями, або тих, що мають інші причини для безпосереднього спілкування між собою» [44].

Підростаюче покоління розглядає Інтернет як «основне джерело інформації й головний засіб комунікації. Молоді люди виходять в он-лайн для пошуку корисних відомостей, новин і роботи, спілкування з друзями, знайомиться з пісенними хітами і фільмами, здійснюють покупки в інтернет-магазинах, а також використовують його нескінченні можливості для самовираження та соціальної адаптації» [11].

Науковці, які досліджують дану проблему вважають, що «інформація через віртуальне середовище про всі сфери життєдіяльності людини вплинула на процес соціалізації, особливо на дітей і молодь. У віртуальному просторі людина засвоює зразки поведінки, соціальні норми, цінності, має отримувати інформацію швидко, у режимі реального часу, не виходячи з кімнати. Серед позитивних якостей Інтернету виділяють можливість знайомитися і спілкуватися з великою кількістю людей, дистанційно отримувати освіту, використовувати велику кількість інформації, розвивати своє мислення, самовдосконалюватися, освоювати технології комунікації, електронної грамотності тощо. Таким чином відбувається соціалізація у віртуальному просторі. За допомогою інтернету людина може бути кращою, ніж вона є, і навіть бути іншою, не такою, ким вона є насправді, в реальному житті. Для цього інтернет-користувачі використовують псевдоніми (ніки, нікнейми) замість справжніх імен, приховуючи вік, сімейний стан і навіть стать. Крім позитивного явища як, інтернет-технології, необхідно звернути увагу на те, що інформаційному полю України притаманна гіпердевіація (агресія, цинізм, цінності кримінального світу тощо), що призводить до формування асоціальної поведінки дітей і молоді. Аналіз підтверджує, що найбільш схильними до негативного впливу сучасного інформаційного простору є підлітки, які ще не навчилися оцінювати отримані відомості» [67].

Класифікація тематики контенту, передач та фільмів у ЗМІ може бути корисною для розуміння їхнього впливу на громадське мислення і формування суспільних уявлень. Засоби масової інформації (ЗМІ), «мас-медіа (Mass media) — преса (газети, журнали, книги), радіо, телебачення, інтернет, кіноіндустрія, рекламні щити та панелі» [56].

Розглянемо основні категорії та приклади.

Загальна класифікація ЗМІ включає в себе:

1. інформаційні ЗМІ: телевізійні канали, веб-сайти новин, радіостанції;
2. розважальні та освітні ЗМІ: телевізійні розважальні програми, відео на YouTube, освітні веб-сайти та канали;

3. соціальні мережі та інтерактивні платформи: фейсбук, Instagram, Twitter,

відеохостинги, форуми та блоги, газети та журнали.

Телебачення містить в собі: інформаційні програми (новини; аналітичні програми; документальні розслідування); розважальні програми (ситкоми; реаліті-шоу; комедійні та драматичні серіали); освітні програми (науково-популярні передачі; історичні документальні серіали; програми про культуру та мистецтво); спортивні програми (трансляції матчів та змагань; спортивні новини та аналітика).

Інтернет-ресурси включають: новинні веб-сайти та портали (загальні новини; спеціалізовані новини (економіка, політика, наука тощо); соціальні мережі (зміст від користувачів (пости, фото, відео); рекламні кампанії та впливові особистості); відеохостинги (YouTube, Vimeo) (власне відео (відеоблоги, навчальні відео, розважальний контент); документальні фільми та короткометражки). Фільми поділяються за жанровою класифікацією (драми, комедії, бойовики, жахи, фантастика, мелодрами тощо), тематичною класифікацією (фільми про сімейне життя, фільми про історію та культуру, політичні та соціальні драми, фільми-розваги та блокбастери).

Вчені стверджують, що «об'єктивною закономірністю розвитку інформаційного суспільства, головним багатством якого є інформація, стала інтенсифікація інформаційних процесів. Ці процеси за допомогою засобів масової інформації (ЗМІ) можуть впливати як позитивно (пропаганда й поширення в житті суспільства високих культурних цінностей, виховання людей на зразках світової культури, що сприяють всесторонньому розвитку людини), так і негативно, призводячи до інформаційних перевантажень, що, у свою чергу, послаблює здатність мислити, міркувати. Особливе занепокоєння викликає факт спрямованого впливу сучасних ЗМІ на молоде покоління. І те, що цей вплив сьогодні багато в чому негативний, уже не заперечує ніхто. Це підтверджується, в цілому ситуацією в суспільстві. Хвиля насильства, що поглинула соціум, зростання немотивованої агресії, руйнування традиційних загальнолюдських

цінностей, відсутність у молоді моральних орієнтирів, духовних лідерів, зниження порогу чутливості — усе це, зокрема, зумовлено сучасним станом засобів масової комунікації (ЗМК). Ця тема актуальна особливо сьогодні, коли йдеться про відсутність контролю над ринком ЗМІ, нерегульоване надання інформації різній аудиторії, що в результаті згубно позначається на формуванні морально-етичних цінностей підростаючого покоління» [46].

Класифікація тематики контенту, передач, фільмів та ЗМІ з точки зору їх впливу на формування сімейних цінностей може включати різноманітні аспекти і типи впливу. Розглянемо детальніші класифікацію з цієї точки зору.

Телебачення може здійснювати:

1. позитивний вплив (документальні програми про сімейне життя: показують позитивні аспекти різних сімейних моделей і традицій; освітні програми про виховання та психологію сім'ї: надають корисні поради для батьків і підлітків щодо покращення взаємин у сім'ї; соціально-психологічні передачі про міжособистісні взаємини: допомагають розуміти важливість взаємоповаги та підтримки у сім'ї; ЗМІ інформують про все, що сталося в країні та світі. Пізнавальні статті та передачі сприяють інтелектуальному розвитку. У радіо- і телепередачах беруть участь слухачі й глядачі у прямому ефірі. Виник новий вид комунікації — через Інтернет. Щоб відпочити чи заспокоїтися, можна послухати музику або переглянути улюблені кінострічки. Фільми, мультфільми та передачі, що пропагують позитивні цінності, впливають на систему цінностей людини, заохочують думати, аналізувати, оцінювати події);

2. негативний вплив (реаліті-шоу з агресивними сімейними конфліктами можуть створювати негативні стереотипи про сімейне життя і погіршувати сприйняття міжособистісних відносин; програми з надмірним акцентом на матеріальні цінності впливають на формування ідеалів, що базуються на матеріальному благополуччі, не враховуючи моральних аспектів).

Інтернет-ресурси можуть здійснювати: позитивний вплив (освітні веб-сайти і блоги про виховання дітей надають корисні поради та інформацію для розвитку здорових сімейних цінностей; платформи з реальними історіями

сімейного успіху інспірують та демонструють позитивні приклади розвитку сімейних стосунків);

негативний вплив (соціальні мережі з висвітленням негативних сімейних ситуацій можуть збільшувати страхи та негативні уявлення про сімейні відносини; сайти зі спрямованим на здобуття прибутку вмістом без моральної складової впливають на формування ідеалів, які базуються на матеріальних цінностях без урахування етичних аспектів).

Фільми можуть здійснювати:

1. позитивний вплив (драми та комедії з позитивним сімейним викладом ілюструють важливість любові, підтримки та взаєморозуміння у сім'ї; фільми про подолання сімейних труднощів демонструють сильність сімейних зв'язків у складних умовах);

2. негативний вплив (фільми з надмірним насиллям або недбалим ставленням до сімейних відносин можуть формувати негативні уявлення про сімейні цінності та підтримку).

Позитивний вплив ЗМІ реалізовує:

1. освітню функцію:

– підвищення обізнаності (ЗМІ можуть надавати корисну інформацію про сімейні ролі, виховання дітей, управління фінансами, здоров'я та інші важливі аспекти сімейного життя);

– розповсюдження знань (освітні програми, документальні фільми та статті можуть сприяти підвищенню рівня знань про те, як побудувати щасливу та здорову сім'ю);

2. підтримку сімейних цінностей:

– популяризацію позитивних прикладів (ЗМІ можуть показувати успішні та щасливі сім'ї, що слугують прикладами для наслідування);

– підтримку традиційних цінностей (поширення таких цінностей, як вірність, любов, взаємоповага та взаємопідтримка);

3. емоційну підтримку:

- психологічна допомога (публікації та програми з психології можуть допомагати людям справлятися зі стресом, конфліктами та іншими проблемами у стосунках);

- натхнення та мотивація (історії успіху та позитивні приклади можуть мотивувати до створення та підтримки гармонійних сімейних стосунків);

4. формування соціальних навичок (програми та статті, що розповідають про ефективні методи комунікації, можуть допомагати розвивати навички спілкування та вирішення конфліктів).

Позитивний вплив ЗМІ розширює світогляд дитини, високий рівень інформованості у всіх сферах життя людини, підвищує культурний та інтелектуальний потенціал, є засобом розваг та засобом зв'язку.

Негативний вплив ЗМІ проявляється у:

1. поширенні стереотипів (гендерні стереотипи: ЗМІ часто поширюють стереотипні уявлення про ролі чоловіків та жінок у сім'ї, що може обмежувати розуміння рівноправного партнерства); нереалістичні очікування (ідеалізовані образи сімейного життя в рекламі та розважальних програмах можуть створювати нереалістичні очікування щодо шлюбу та сімейних стосунків);

2. впливі деструктивного контенту (відображення насильства та конфліктів, зрад у медіа можуть формувати негативні уявлення про шлюб та сімейне життя; негативні новини та сенсаційні матеріали можуть викликати страх та небажання створювати сім'ю);

3. впливі соціальних мереж (деталізовані образи у соціальних мережах часто демонструються ідеалізовані образи життя, що можуть створювати почуття незадоволення та нереалістичні стандарти; соціальні мережі можуть створювати тиск на молодь через порівняння себе з іншими, що впливає на їхню самооцінку та впевненість у своїй здатності створити сім'ю);

4. комерціалізації сімейних цінностей (ЗМІ можуть популяризувати матеріалістичні цінності, що ставлять акцент на фінансовому благополуччі та споживацтві, відсуваючи на другий план емоційні та моральні аспекти сімейного життя).

ЗМІ часто повідомляють про агресію, жорстокість, насилля. Головні персонажі бойовиків розв'язують проблеми силою. Пограбування, перестрілки, вороже ставлення до оточуючих стають звичними. У деяких рекламних роликах і фільмах пропагують хибні цінності. Можуть провокувати формування шкідливих звичок, негативно впливати на психіку.

Щоб протидіяти негативному впливу, слід розвивати навички критичного мислення. Ця класифікація допомагає краще розуміти, які типи медійного контенту можуть впливати на формування сімейних цінностей у позитивному або негативному напрямку. Розглянемо основні аспекти впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина.

ЗМІ реалізують інформаційний вплив, а саме:

1. формування уявлень про сім'ю (ЗМІ постачають значну частину інформації про сімейні ролі та взаємини, а фільми, телешоу, новини, статті та соціальні мережі демонструють різні моделі сімейного життя, що впливають на уявлення молоді про те, якою має бути сім'я);

2. освітня функція (ЗМІ можуть бути джерелом корисної інформації про шлюб, батьківство, взаємини між партнерами та виховання дітей, а освітні програми та документальні фільми можуть підвищувати рівень знань та готовність молоді до сімейного життя).

ЗМІ мають вплив на формування цінностей та норм, а саме:

1. соціальні норми (ЗМІ допомагають формувати соціальні норми та очікування щодо сімейного життя, а позитивні приклади в ЗМІ можуть підсилювати бажання створити сім'ю, тоді як негативні можуть викликати сумніви та страхи);

2. моделі поведінки (через ЗМІ молодь спостерігає за різними моделями поведінки в сім'ї, включаючи стосунки між подружжям, ролі чоловіка та жінки, методи виховання дітей і це може впливати на формування їхніх власних моделей поведінки).

ЗМІ здійснюють емоційний вплив на споживачів контенту, а саме:

1.формування емоційних очікувань (романтичні фільми та серіали часто створюють ідеалізовані образи любові та шлюбу, що можуть не відповідати реальності і це може призводити до нереалістичних очікувань та розчарувань у реальному житті);.

2.психологічна підтримка (позитивні приклади у ЗМІ можуть слугувати джерелом натхнення та підтримки, показуючи, як подолати труднощі у сімейному житті).

Телевізор та Інтернет «розповідає» чи показує дитині більше інформації, ніж батьки, друзі або вчителі і досить часто діти та молодь довіряють цим повідомленням не менше, а іноді навіть більше ніж рідним і близьким.

За допомогою ЗМІ, інформацію можна: спотворити за допомогою неповної, односторонньої подачі; відредагувати, додавши власні домисли і коментарі, інтерпретувати у вигідному світлі; просто приховати інформацію; створити «інформаційний шум»; оперативно подати навіть неперевірену інформацію. ЗМІ мають потужний вплив на психіку людини: втрачається адекватність сприймання явищ; людина позбувається своєї індивідуальності; критичність мислення знижується; усвідомлення регресує; втрачається індивідуальна відповідальність; набуває місця імпульсивність, скрита чи відкрита агресія.

Щоб захистити себе від маніпуляцій свідомістю у ЗМІ необхідно усвідомлювати, що думка про життя, яка звучить з екрану, і саме життя – інколи абсолютно різні речі; не ототожнювати себе емоційно з героями телерепортажів; перевіряти інформацію в різних джерелах; навчитися вимикати телевізор\комп'ютер у будь-який момент, відмовившись від подальшого перегляду з власної волі; час від часу влаштовувати «безінформаційні» дні – взагалі не вмикати телевізор або комп'ютер.

Загальновідомо, що «в наш час засоби масової комунікації справляють найбільш вагомий вплив на суспільну свідомість. Ера мас-медіа і електронної інформації радикально змінює як життя людини, так і її саму. Через здатність швидко і майже тотально охоплювати найбільш широкі аудиторії ЗМІ можуть

трансформувати традиційну систему духовного виробництва. Підраховано, що дитина проводить більше часу перед телевізором та в інтернеті, ніж у школі. Дослідження свідчать, що телебачення та інтернет має подвійний ефект: позитивний, тобто стимулює позитивну поведінку, якщо дитина дивиться програми, спрямовані на популяризацію відповідних цінностей, або стимулює насильство, інші негативні моделі поведінки, якщо програми пропагують агресію і подібні типи негативних явищ» [23].

Отже, засоби масової інформації є потужним чинником, що впливає на формування майбутнього сім'янина, адже вони визначають уявлення про сімейні цінності, рольові моделі та поведінкові стереотипи. Завдяки ЗМІ молодь отримує знання про партнерство, батьківство та розв'язання конфліктів, але водночас зазнає ризику негативного впливу через поширення стереотипів або романтизацію токсичних стосунків. Для позитивного впливу ЗМІ важливо просувати здорові сімейні моделі, розвивати медіаграмотність і створювати контент, який сприяє формуванню відповідального ставлення до сім'ї та її цінностей.

Висновки до розділу

За результатами теоретичного дослідження ми здійснили аналіз психологічної літератури та наукових підходів щодо проблеми дослідження впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина та з'ясували що, формування майбутнього сім'янина є багатогранним процесом, що включає розвиток базових ціннісних орієнтирів, емоційної зрілості, відповідальності, навичок конструктивної взаємодії та готовності до виконання сімейних ролей. Важливу роль у цьому процесі відіграють сімейне та соціальне середовище, освітня підтримка та вплив засобів масової інформації. Основними труднощами, з якими стикається молодь, є недостатня сформованість уявлень про шлюбні ролі, вплив соціальних стереотипів та низький рівень емоційної підготовки. Для подолання цих викликів необхідно впроваджувати цілеспрямоване виховання та освіту, які

базуються на поширенні позитивних моделей сімейних стосунків, розвитку емоційної зрілості та навичок ефективної комунікації. Результати свідчать, що комплексний підхід, який включає взаємодію сім'ї, школи та суспільства, є необхідним для забезпечення гармонійного формування майбутнього сім'янина.

Аналіз засобів масової інформації як чинника, що впливає на формування майбутнього сім'янина, дозволяє зробити висновок, що ЗМІ відіграють важливу роль у формуванні уявлень молоді про сімейне життя, цінності та рольові моделі. Вони є одним із ключових інструментів соціалізації в сучасному суспільстві, забезпечуючи молодь знаннями про партнерство, батьківство, управління конфліктами та взаємодію в сім'ї. ЗМІ виконують як освітню, так і розважальну функції, поширюючи як позитивні, так і негативні моделі поведінки. З одного боку, вони допомагають популяризувати здорові сімейні цінності, розповсюджують корисні знання та мотивують молодь до створення гармонійних стосунків. З іншого боку, вони можуть поширювати шкідливі стереотипи, романтизувати токсичні відносини або формувати надмірно матеріалістичні погляди на сім'ю.

Результати досліджень показують, що надмірна інтеграція медіа у життя молоді, без критичного сприйняття контенту, може призводити до інформаційної кризи, зниження моральних орієнтирів, а також створення нереалістичних очікувань щодо сімейного життя. Для протидії негативному впливу ЗМІ важливо розвивати медіаграмотність, навчати молодь критично мислити та аналізувати інформацію.

Отже, вплив ЗМІ на формування майбутнього сім'янина є значним і багатограним. Для максимального позитивного ефекту важливо забезпечити відповідальне створення медійного контенту, сприяти його використанню у вихованні молоді та активно працювати над підвищенням їхньої медіаосвіченості.

РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО СІМ'ЯНИНА

2.1 Методика та організація проведення діагностики впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина

У результаті теоретико-емпіричного вивчення впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина (Г. Андрєєва, Т. Демидова, В. Зацепін, С.Ковалев, А. Колесова, Є.Маценова та інші) було з'ясовано, що засоби масової інформації (ЗМІ) мають потужний вплив, адже

вони визначають уявлення про те, якою повинна бути сім'я, які ролі виконують її члени та як варто будувати стосунки. Через телебачення, кіно, соціальні мережі та рекламу ЗМІ створюють образи, що формують уявлення молоді про сімейні цінності та моделі поведінки.

Позитивний вплив ЗМІ проявляється у популяризації здорових стосунків, заснованих на взаємоповазі, підтримці та рівноправності. Наприклад, серіали чи соціальні кампанії можуть показувати, як партнери діляться обов'язками, спільно долають труднощі чи виховують дітей. Такі приклади навчають молодь відповідальності та важливості конструктивного підходу до вирішення конфліктів. Також ЗМІ можуть розвивати розуміння різноманітності сімейних форм: неповних сімей, багатодітних родин чи партнерств без дітей. Це сприяє формуванню толерантного ставлення до різних життєвих ситуацій.

Однак ЗМІ також несуть і ризики. Нерідко в медіапросторі тиражуються шкідливі стереотипи, наприклад, про те, що сімейне щастя можливе лише за ідеальних умов: достатку, зовнішньої привабливості або матеріальних благ. Це може призводити до хибного сприйняття реальності, розчарувань і невміння справлятися з труднощами в реальному житті. Крім того, деякі шоу чи контент романтизують токсичну поведінку, агресію або маніпуляції, що впливає на формування неправильної моделі стосунків.

Ще одним важливим аспектом є вплив соціальних мереж. Через постійний доступ до різноманітного контенту молодь часто порівнює своє життя із ідеалізованими образами, які пропонують блогери чи знаменитості. Це може викликати надмірний тиск, прагнення до нереалістичних стандартів або знецінення традиційних сімейних цінностей.

Водночас ЗМІ мають великий потенціал для позитивного впливу, якщо використовуються з освітньою метою. Програми про відповідальне батьківство, фінансову грамотність, побудову здорових стосунків чи розв'язання конфліктів можуть підготувати молодь до сімейного життя. Інтерактивні формати, наприклад, блоги чи форуми, сприяють обміну досвідом і глибшому розумінню сімейних викликів.

Однозначно ЗМІ впливають на формування майбутнього сім'янина як позитивно, так і негативно. Їхня роль визначається якістю та спрямованістю контенту. Освітні й культурні ініціативи можуть допомогти використувати цей вплив для розвитку усвідомленого, відповідального підходу до сімейного життя.

Вибір методик для дослідження впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина зумовлений аналізом літератури та існуючих методик з теми дослідження.

Дослідження проводили із 38 старшокласниками школи №24 міста Хмельницького.

Для проведення діагностики впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина обрали наступні методики (табл. 2.1):

1. тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (І.Ф.Юнда) (Додаток А);
2. анкета «Вплив засобів масової інформації на формування сімейних цінностей» (Додаток Б);
3. анкета «Самооцінка сформованості готовності до сімейного життя» (Додаток В);
4. методика «Діагностика патологізуючих сімейних ролей» (ДПСР) Карпова Д. Є., Потапчук Є. М. (Додаток Г);
5. тест «Ваша потреба в дітях» (А. Сізанов) (Додаток Д);
6. методика «Інтернет-залежність» Кімберлі Янга (Додаток Е).

Таблиця 2.1 - Схема психодіагностичного дослідження впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина

№	Показники	Методики
1	готовність до сімейного життя	тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (І.Ф.Юнда); анкета «Самооцінка сформованості готовності до сімейного життя»
2	сімейні цінності	анкета «Вплив засобів масової інформації на формування сімейних цінностей»
3	патологізуючі сімейні ролі	методика «діагностика патологізуючих сімейних ролей» (ДПСР) Д. Є. Карпова, Є. М. Потапчук
4	потреба в дітях	тест «Ваша потреба в дітях» (А. Сізанов)

5	інтернет-залежність	методика «Інтернет-залежність» Кімберлі Янга
---	---------------------	--

Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (І.Ф. Юнда) спрямована на оцінку психологічної готовності особи до створення сім'ї. Вона аналізує такі аспекти, як емоційна зрілість, комунікативні навички, здатність брати відповідальність, адаптацію до партнерських стосунків і готовність до батьківства.

Щоб визначити готовність респондента до сімейного життя, потрібно «вибрати в кожній з десяти запропонованих ситуацій по одному з трьох варіантів і підрахувати результати в балах за шкалою оцінок для кожного з трьох варіантів поведінки («П» - правильне, «М» - можливе, «Н» - невірне)» [2].

Згідно інструкції «сума балів від 60 до 41 свідчить про достатній рівень підготовленості до сімейного життя, 40-21 балів - про задовільний і нижче 20 бали - про недостатній рівень підготовленості» [2].

Респондент відповідає на серію варіантів вибору, що стосуються його уявлень про сімейне життя, очікувань від партнера та уявлень про обов'язки в сім'ї. Оцінювання може бути як кількісним (бали за кожну відповідь), так і якісним (аналіз відкритих відповідей). Отримані результати інтерпретуються відповідно до шкал, визначених автором.

Анкета «Вплив засобів масової інформації на формування сімейних цінностей» є авторською розробкою та досліджує, як ЗМІ впливають на сприйняття сімейних цінностей, зокрема ідеали стосунків, моделі поведінки членів сім'ї та соціальні стереотипи. Запитання стосуються контенту, який людина споживає, її критичного ставлення до нього та його впливу на формування уявлень про сім'ю. Анкета містить як закриті запитання так і напіввідкриті (для розгорнутих відповідей). Учасник відповідає самостійно, а потім дослідник аналізує результати, визначаючи рівень впливу ЗМІ та сприйняття ключових сімейних цінностей.

Анкета «Самооцінка сформованості готовності до сімейного життя» дозволяє респонденту оцінити власну готовність до сімейного життя через

усвідомлення рівня емоційної, соціальної та психологічної зрілості. Основна увага приділяється самоаналізу ставлення до сімейних обов'язків, партнерства і виховання дітей.

Респондент заповнює анкету, що містить твердження, які він оцінює за рівнем згоди (наприклад, «Я готовий брати на себе відповідальність за фінансову стабільність сім'ї»). Йому потрібно обрати один варіант відповіді на кожне питання, який найкраще відображає вашу думку або ситуацію, що допоможе вам краще зрозуміти рівень вашої готовності до сімейного життя.

Отримані бали підсумовуються для визначення загального рівня готовності.

Опитувальник з самооцінки сформованості готовності до сімейного життя також є авторською розробкою та визначає готовність за когнітивним, емоційно-вольовим та поведінковим критерієм.

Відповідь «а» оцінюємо в 2 бали, «b» оцінюємо в 1 бал, «с» оцінюємо в 0 балів. Сума балів від 18 до 13 свідчить про достатній рівень підготовленості до сімейного життя, 6-12 балів - про задовільний і нижче 5 бали - про недостатній рівень готовності.

Методика «Діагностика патологізуючих сімейних ролей» (ДПСР) — Д.Є. Карпова, Є.М. Потапчук спрямована на виявлення деструктивних ролей у сім'ї, які можуть негативно впливати на її функціонування. Вона аналізує, наскільки людина схильна до виконання патологічних ролей.

Респондент заповнює тест, що складається з тверджень про сімейні ситуації та реакції на них. Відповіді оцінюються за шкалою, що дозволяє визначити, які саме ролі людина схильна виконувати. Інтерпретація результатів допомагає зрозуміти психологічні проблеми, які можуть проявлятися у сімейних стосунках.

За допомогою шкали (п'ятибальної) респондент оцінює модель поведінки (свою чи шлюбного партнера), що може породжувати конфлікти і негативно впливати на психічний стан членів сім'ї.

Підрахунок «результатів оцінки моделей поведінки (своїх чи свого шлюбного партнера), що можуть породжувати сімейні конфлікти та негативно впливати на членів сім'ї, проводиться за п'ятибальною шкалою, де:

200-168 – дуже високий рівень наявності різних деструктивних моделей поведінки, що породжують сімейні конфлікти та можуть мати психотравмуючий вплив на членів сім'ї;

167-135 – високий рівень наявності різних деструктивних моделей поведінки, що породжують сімейні конфлікти та можуть мати психотравмуючий вплив на членів сім'ї;

134-102 – середній рівень наявності різних деструктивних моделей поведінки, що породжують сімейні конфлікти та можуть мати психотравмуючий вплив на членів сім'ї;

101-69 – низький рівень наявності деструктивних моделей поведінки, що породжують сімейні конфлікти та можуть мати психотравмуючий вплив на членів сім'ї;

68-40 – дуже низький рівень наявності деструктивних моделей поведінки, що породжують сімейні конфлікти та можуть мати психотравмуючий вплив на членів сім'ї» [42].

Тест «Ваша потреба в дітях» (А. Сізанов) визначає рівень потреби людини у створенні сім'ї та бажанні мати дітей. Він аналізує психологічну готовність до батьківства, очікування від ролі батька/матері та ставлення до дітей. Респондент відповідає на серію запитань, які стосуються його ставлення до дітей, їх виховання та власної готовності до батьківської ролі. Оцінки за відповідями підсумовуються, і на основі шкал робиться висновок про рівень потреби в дітях.

Згідно інструкції «підсумовуються набрані бали та вважається, що у респондентів виражена любов до дітей (є потреба в майбутньому мати у шлюбі дітей), якщо результат для дівчат більше 20 балів, для юнаків – більше 18» [34].

Методика «Інтернет-залежність» (Кімберлі Янга) призначена для діагностики інтернет-залежності — проблеми, яка може негативно впливати на стосунки, зокрема й сімейні. Вона аналізує поведінкові аспекти, пов'язані з

використанням інтернету, і ступінь впливу на соціальне та сімейне життя. Респондент відповідає на серію тверджень (наприклад, «Я почуваюся роздратованим, якщо не маю доступу до інтернету»), оцінюючи їх за шкалою частотності. Підсумковий бал показує ступінь залежності: від низького до високого.

Інтерпретація результатів згідно інструкції розподіляється наступним чином: «20-29 балів – залежність від Інтернету відсутня; 30-49 балів – Інтернет-залежність не виражена чи слабо виражена, але пропонуємо прислухатися до наступних рекомендацій; 50-79 балів – мережа здійснює значний вплив на Ваше життя; 80-100 балів – Вам необхідна допомога психолога» [39].

Отримані результати дозволяють визначити, чи потребує людина допомоги в подоланні Інтернет-залежності.

Ці методики допомагають дослідити різні аспекти готовності до сімейного життя, зокрема рольові моделі, психологічну зрілість, вплив зовнішніх факторів і здатність до адаптації в сімейних умовах.

Отже, для діагностики впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина здійснено процедуру підбору діагностичних методик.

2.2 Аналіз результатів діагностики впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина

Засоби масової інформації відіграють ключову роль у формуванні цінностей, світогляду та поведінкових моделей сучасної молоді, зокрема у питаннях, пов'язаних із сімейним життям. Аналіз результатів діагностики дозволяє виявити, наскільки ЗМІ впливають на сприйняття учнями сімейних цінностей, готовність до виконання сімейних ролей та уявлення про ідеали партнерства і батьківства. Розуміння цих впливів є важливим для розробки заходів, що сприяють формуванню здорових сімейних стосунків та підвищенню критичності молоді до інформації, яку вони отримують через медіа.

Дослідження готовності до сімейного життя реалізовувалося за

допомогою тест-карти оцінки готовності до сімейного життя (І.Ф.Юнда).
Результати дослідження подано у таблиці 2.2.

За результатами діагностики згідно опитувальника оцінки готовності до сімейного життя (І.Ф.Юнда) (табл. 2.2, додаток Є) ми з'ясували, що:

- 7 учнів, що становить 18,4 %, мають високий рівень готовності до сімейного життя;
- 23 учні, що становить 60,5 %, мають середній рівень готовності до сімейного життя;
- 8 учнів, що становить 21,1 %, мають низький рівень готовності до сімейного життя.

Результати опитування свідчать про те, що більшість учнів (60,5 %) мають середній рівень готовності до сімейного життя. Це вказує на те, що вони володіють базовим уявленням про сімейні цінності, обов'язки та відповідальність, але не всі аспекти їхньої підготовленості досягли високого рівня. Лише 18,4 % учнів демонструють високий рівень готовності, що є позитивним, але водночас недостатнім показником, якщо враховувати важливість такої готовності для їхнього майбутнього. Низький рівень готовності спостерігається у 21,1 % учнів, що також є значущою групою, яка потребує додаткової роботи.

Таблиця 2.2 - Результати діагностики рівня готовності до сімейного життя

№	Рівень готовності до сімейного життя	Результати дослідження	
		Кількість	%
1	Високий	7	18,4
2	Середній	23	60,5
3	Низький	8	21,1

Група з високим рівнем готовності (7 учнів, 18,4 %) добре усвідомлює вимоги до сімейного життя, має розвинену емоційну зрілість, відповідальність і навички спілкування, необхідні для побудови здорових стосунків. Високий

рівень готовності свідчить про: здатність брати на себе відповідальність за взаємодію у сім'ї, уявлення про партнерські стосунки, які ґрунтуються на довірі й підтримці, позитивну мотивацію до створення сім'ї та виховання дітей.

Цих учнів можна вважати потенційними лідерами, здатними впливати на інших у формуванні позитивного ставлення до сімейного життя.

Найбільша група учнів має середній рівень готовності (23 учні, 60,5 %), що характеризується наявністю базових знань і навичок, але з певними прогалинами в емоційній або психологічній зрілості. Це може проявлятися в: незрозумінні деяких обов'язків, пов'язаних із сімейним життям, невпевненості в здатності вирішувати конфлікти в стосунках, поверхневому сприйнятті сімейних ролей або надмірній залежності від зовнішніх факторів (вплив ЗМІ, соціального оточення).

Для цієї групи важливо поглибити знання про партнерські стосунки, розвивати емоційну зрілість і відповідальність, що підвищить їхній рівень готовності.

Група з низьким рівнем готовності (8 учнів, 21,1 %) демонструє недостатній рівень знань, навичок і мотивації, необхідних для побудови сімейного життя. Можливі причини такого результату: низький рівень усвідомлення відповідальності, яка супроводжує сімейні обов'язки, відсутність розуміння базових принципів взаємодії у стосунках, негативний вплив стереотипів, недостатній життєвий досвід або відсутність позитивних прикладів сімейного життя.

Ця група потребує інтенсивної роботи, спрямованої на: формування уявлення про здорові стосунки, розвиток емоційної зрілості й відповідальності, мотивацію до усвідомленого створення сім'ї в майбутньому.

Результати дослідження демонструють, що більшість учнів знаходяться на середньому рівні готовності до сімейного життя. Це свідчить про потенціал для розвитку, але також підкреслює необхідність цілеспрямованої роботи із залученням освітніх, психологічних та інтерактивних інструментів. Особливу увагу слід приділити учням із низьким рівнем готовності, щоб допомогти їм розвинути навички, необхідні для успішного створення сім'ї у майбутньому.

За результатами діагностики згідно анкети «Вплив засобів масової інформації на формування сімейних цінностей» ми з'ясували, що:

- 100 % (38 учнів) є споживачем контенту з засобів масової інформації (ЗМІ) (телебачення, інтернет, радіо, газети тощо) декілька разів на день;
- 100 % (38 учнів) є споживачами інформації з Інтернету;
- 42 % (16 учнів) є споживачами інформації з Інтернету та телебачення;
- 25 % (9 учнів) є споживачами інформації з Інтернету, телебачення та радіо;
- 100 % (38 учнів) вважають, що ЗМІ впливають на їх уявлення про сімейні цінності;
- 100 % (38 учнів) дуже часто використовують інформацію, отриману через ЗМІ, у формуванні своїх сімейних цінностей та уявлень про сімейне життя;
- 42 % (16 учнів) вважають, що їх сімейні цінності через вплив ЗМІ значно змінювалися;
- 42 % (16 учнів) вважають, що їх сімейні цінності через вплив ЗМІ трохи змінювалися;
- 21 % (8 учнів) оцінюють загальний вплив ЗМІ на сімейні цінності сучасної молоді як позитивний;
- 79 % (30 учнів) вважають, що загальний вплив ЗМІ на сімейні цінності сучасної молоді як позитивний так і негативний;
- 100 % (38 учнів) вважають, що найбільш вразливі до впливу ЗМІ статеві стосунки;
- 100 % (38 учнів) вважають, що ЗМІ впливають на їх уявлення про ідеали сімейного життя;
- 79 % (30 учнів) у майбутньому бажають створити власну сім'ю;
- 21 % (8 учнів) ще не визначилися чи у майбутньому бажають створити власну сім'ю;
- 21 % (8 учнів) переглядають документальні програми про сімейне життя/освітні програми про виховання та психологію сім'ї («Супермама», «Хата на

тата», «Вагітна у 16» тощо)/ соціально-психологічні передачі про міжособистісні взаємини тощо;

- 21 % (8 учнів) переглядають реаліті-шоу з агресивними сімейними конфліктами («Стосується кожного», «Детектор брехні» тощо)/ програми з надмірним акцентом на матеріальні цінності тощо;
- 21 % (8 учнів) переглядають платформи з реальними історіями сімейного успіху/ соціальні мережі з висвітленням негативних сімейних ситуацій тощо;
- 21 % (8 учнів) не цікавляться ЗМІ з сімейним контентом;
- 79 % (30 учнів) вважають, що ЗМІ є чинником, який найбільше впливає на формування сімейних цінностей; 21 % (8 учнів) вважають, що домінантним чинником, який впливає на формування сімейних цінностей є батьківська сім'я.

Результати дослідження вказують на важливу роль засобів масової інформації (ЗМІ) у формуванні сімейних цінностей сучасної молоді. Оцінка впливу ЗМІ базується на звичках споживання інформації, її характері та наслідках для уявлень учнів про сім'ю та стосунки.

100 % учнів регулярно споживають контент ЗМІ кілька разів на день, зокрема з Інтернету. Це свідчить про повсюдний доступ молоді до інформації, який є постійним джерелом формування уявлень про сімейні цінності.

42 % учнів отримують інформацію як з Інтернету, так і телебачення, що вказує на їхній вплив як основних медіаплатформ. Лише 21 % доповнюють своє медіа-споживання радіо, що може свідчити про його знижену популярність серед молоді порівняно з цифровими каналами.

Ці дані вказують на те, що молодь перебуває у щільному інформаційному середовищі, яке активно впливає на їхнє ставлення до сім'ї.

100 % учнів визнають, що ЗМІ впливають на їх уявлення про сімейні цінності та ідеали сімейного життя. Це свідчить про здатність ЗМІ бути потужним трансформаційним інструментом, який впливає на молодь як у позитивному, так і в негативному аспектах. Більшість (79 %) учнів вважають, що загальний вплив ЗМІ має змішаний характер — і позитивний, і негативний, що підкреслює необхідність критичного підходу до споживання контенту.

100 % учнів погоджуються, що найбільше ЗМІ впливають на їхні уявлення про статеві стосунки. Це свідчить про ризик некритичного засвоєння стандартів поведінки, які можуть бути викривленими або ідеалізованими. Також 100 % вказують, що ЗМІ впливають на їхні уявлення про ідеали сімейного життя. Це підтверджує, що медіа формують певний «еталон» сім'ї, який може бути недосяжним або непридатним у реальному житті.

79 % учнів бажають у майбутньому створити власну сім'ю. Це позитивний показник, який демонструє їхню орієнтацію на сімейні цінності. 21 % поки не визначилися, що може свідчити про вплив різних чинників, зокрема невпевненості у власній готовності, негативного досвіду чи суперечливих образів сім'ї, що подаються ЗМІ.

Лише 21 % учнів переглядають освітні програми та документальні проєкти про сімейне життя. Це свідчить про недостатню популярність таких форматів серед молоді.

Ще 21 % учнів переглядають реаліті-шоу з агресивними конфліктами або надмірним акцентом на матеріальні цінності, що може формувати викривлене уявлення про стосунки та пріоритети у сімейному житті.

21 % учнів обирають платформи з реальними історіями сімейного успіху або контент із негативними сімейними ситуаціями. Це свідчить про певну полярність інтересів — від прагнення знайти приклади для наслідування до залучення до драми. Ще 21 % учнів взагалі не цікавляться сімейним контентом у ЗМІ, що може бути проявом їхньої відстороненості від цієї тематики або орієнтації на інші життєві аспекти.

За результатами діагностики згідно анкети «Самооцінка сформованості готовності до сімейного життя» (табл. 2.3, додаток Ж) ми з'ясували, що:

- 7 учнів, що становить 18,4 %, мають високий рівень готовності до сімейного життя;
- 24 учні, що становить 63,2 %, мають середній рівень готовності до сімейного життя;

- 7 учнів, що становить 18,4 %, мають низький рівень готовності до сімейного життя.

Дані дослідження свідчать про те, що більшість учнів перебувають на середньому рівні сформованості готовності до сімейного життя, що вимагає додаткової уваги до розвитку їхніх навичок і уявлень про сімейні стосунки.

Таблиця 2.3 - Результати діагностики самооцінки сформованості готовності до сімейного життя

№	Рівень самооцінки сформованості готовності до сімейного життя	Результати дослідження	
		Кількість	%
1	достатній	7	18,4
2	задовільний	24	63,2
3	недостатній	7	18,4

Група з високим рівнем готовності до сімейного життя (7 учнів, 18,4 %) демонструє розвинене усвідомлення важливості сімейних цінностей, високий рівень відповідальності, комунікативні навички та здатність вирішувати конфлікти. Також учні цієї категорії мають: зрілі уявлення про партнерські стосунки (вони розуміють, що сім'я будується на взаємоповазі, довірі та підтримці); позитивну мотивацію до сімейного життя (їхні відповіді свідчать про готовність до виконання сімейних ролей і відповідальності). Ця група становить меншість (18,4 %), що вказує на те, що рівень сформованості готовності до сімейного життя у значної частини учнів потребує покращення.

Більшість учнів (24 учні, 63,2 %) мають середній рівень готовності, що характеризується базовими знаннями та розумінням сімейних обов'язків, проте із певними недоліками у таких аспектах: емоційна зрілість (учні ще не до кінця усвідомлюють складнощі, з якими можуть зіткнутися у сімейному житті); розв'язання конфліктів (можливі труднощі у спілкуванні та недостатні навички вирішення суперечок); партнерські відносини (їм може бракувати розуміння рівноправного розподілу обов'язків та необхідності підтримки).

Ця група потребує спрямованих зусиль для розвитку емоційної зрілості, відповідальності та навичок взаємодії.

Група з низьким рівнем готовності до сімейного життя (7 учнів, 18,4 %) виявляє недостатню сформованість необхідних для сімейного життя якостей. Причини можуть включати: низький рівень відповідальності (учні можуть уникати відповідальності за прийняття рішень у стосунках); відсутність уявлення про здорові стосунки (їхні знання та розуміння сімейних цінностей можуть бути обмеженими або викривленими); мотиваційні бар'єри (ця група може бути байдужою або скептичною щодо перспективи створення сім'ї).

Робота з цією групою має бути спрямована на формування позитивного уявлення про сімейні цінності, розвиток мотивації та практичних навичок, необхідних для побудови стосунків.

Рівномірний розподіл між високим і низьким рівнем готовності (по 18,4 %) вказує на значну частку учнів, які потребують допомоги у формуванні готовності до сімейного життя. Переважання середнього рівня (63,2 %) свідчить про наявність базових знань і навичок, проте цього недостатньо для повної підготовки до створення сім'ї.

За результатами діагностики патологізуючих сімейних ролей (ДПСР, Карпова Д. Є., Потапчук Є. М) (табл. 2.4, додаток 3) ми з'ясували, що:

- 8 учнів, що становить 21,04 %, мають дуже високий рівень наявності різних деструктивних моделей поведінки;
- 22 учні, що становить 57,92 %, мають середній рівень наявності різних деструктивних моделей поведінки;
- 8 учнів, що становить 21,04 %, мають дуже низький рівень наявності різних деструктивних моделей поведінки.

Таблиця 2.4 - Результати діагностики патологізуючих сімейних ролей

№	Рівень наявності різних деструктивних моделей поведінки	Результати дослідження	
		Кількість	%

1	дуже високий	8	21,04
2	високий	0	0
3	середній	22	57,92
4	низький	0	0
5	дуже низький	8	21,04

Дослідження за методикою ДПСР дозволило виявити наявність різних деструктивних моделей поведінки, які можуть проявлятися у сімейних стосунках. Результати показують, що значна частина учнів має схильність до деструктивних ролей, що може негативно впливати на їхнє майбутнє сімейне життя.

Група з дуже високим рівнем наявності деструктивних моделей поведінки (8 учнів, 21,04 %) демонструє схильність до виконання патологічних сімейних ролей, таких як: жертва (пасивність, пригнічення власних потреб у стосунках), тиран (агресивність, прагнення домінувати над іншими), рятівник (нав'язливе бажання допомагати на шкоду собі).

Цей рівень вказує на значну ймовірність, що такі учні: не володіють ефективними стратегіями вирішення конфліктів, мають низький рівень емоційної стабільності, зазнали негативного впливу сімейного середовища або медіа, що призвело до викривлення уявлень про здорові стосунки.

Група потребує пріоритетної уваги для корекції деструктивних моделей поведінки через психологічну підтримку.

Більшість учнів належить до категорії із середнім рівнем наявності деструктивних моделей поведінки (22 учні, 57,92 %).

Середній рівень свідчить про те, що вони: мають базові уявлення про здорові сімейні ролі, але все ще можуть проявляти деструктивні поведінкові шаблони в окремих ситуаціях, схильні до помірних проявів таких ролей, як «Пасивний спостерігач» (уникання відповідальності) або «Суб'єкт залежності» (перекладання своїх обов'язків на інших). Ця група потребує додаткових занять для закріплення конструктивних моделей поведінки, зокрема через тренінги з розвитку комунікаційних навичок та емоційної зрілості.

Група з дуже низьким рівнем наявності деструктивних моделей поведінки (8 учнів, 21,04 %) демонструє низький рівень схильності до патологічних сімейних ролей, що свідчить про: здатність до побудови здорових взаємин, розвинену емоційну зрілість і критичне мислення, наявність позитивного прикладу сімейних стосунків у їхньому оточенні.

Ці учні є прикладом для інших і можуть виступати «агентами позитивного впливу», підтримуючи ровесників у розвитку конструктивних сімейних моделей.

Результати діагностики за методикою ДПСР свідчать про те, що серед учнів існує значна частка тих, хто має схильність до деструктивних моделей поведінки. Особливу увагу слід приділити групі з високим рівнем патологічних ролей, яка потребує індивідуальної підтримки. Більшість учнів мають середній рівень схильності, що дає потенціал для їхнього розвитку через освітні та психологічні заходи. Робота з цими групами сприятиме формуванню здорових сімейних стосунків у майбутньому.

За результатами діагностики згідно тесту «Ваша потреба в дітях» (А.Сізанов) (табл. 2.5, додаток І) ми з'ясували, що:

- 8 учнів, що становить 21,04 %, мають потребу у дітях;
- 30 учні, що становить 78,96 %, не мають потребу (або не відчують готовність) у дітях.

Таблиця 2.5 - Результати діагностики згідно тесту «Ваша потреба в дітях» (А.Сізанов)

№	Потреба в дітях	Результати дослідження	
		Кількість	%
1	присутня	8	21,04
2	відсутня	30	78,96

Дослідження за методикою А. Сізанова показало, що більшість учнів не відчують потреби або готовності до батьківства, тоді як лише невелика частина

респондентів демонструє позитивне ставлення до ідеї мати дітей. Ці результати вказують на загальні тенденції та певні психологічні, соціальні чи вікові чинники, які впливають на формування уявлень про батьківство.

Група учнів із потребою в дітях (8 учнів, 21,04 %) демонструє високий рівень усвідомленої потреби в дітях, що може бути зумовлено такими чинниками: позитивний сімейний досвід (ці учні, ймовірно, спостерігали здорові стосунки в сім'ї, що стало основою для їхнього бажання створити власну родину); емоційна зрілість (вони можуть усвідомлювати відповідальність, яка супроводжує батьківство, і мати внутрішню мотивацію до виконання цієї ролі); готовність до турботи про інших (їхні відповіді свідчать про наявність емпатії та здатності до самопожертви).

Ця група демонструє сформованість установки на батьківство як природну частину майбутнього життя.

Група учнів без потреби (або з відсутністю готовності) у дітях (30 учнів, 78,96 %) є більшістю. Більшість учнів не демонструють готовності до батьківства або не відчують потреби у дітях. Це може бути пов'язано з низкою причин: соціально-психологічні фактори (вікові особливості - учні перебувають на етапі, коли формування сімейних цінностей та ідеї батьківства ще не стали актуальними; відсутність позитивного прикладу - можливо, частина респондентів виросла у сім'ях із конфліктними стосунками чи мала негативний досвід спостереження за батьківством, соціальні впливи - сучасні тенденції, зокрема акцент на самореалізації та кар'єрі, можуть зменшувати актуальність ролі батьківства); особистісні фактори (емоційна незрілість - деякі учні можуть не бути готовими до відповідальності, яка супроводжує батьківство; невизначеність у життєвих пріоритетах - учні можуть зосереджуватись на інших аспектах життя, як-от навчання, кар'єра чи особистий розвиток, відкладаючи думки про створення сім'ї).

Незначна частка учнів (21,04 %) має сформовану потребу в дітях, що є позитивним показником для їхньої готовності до майбутнього батьківства. Ця

група учнів демонструє емоційну зрілість, наявність сімейних цінностей та внутрішню мотивацію до виконання батьківської ролі.

Переважає більшість (78,96 %) не відчувають потреби або готовності до батьківства. Це може бути наслідком як вікових особливостей, так і недостатнього рівня усвідомлення значення батьківства чи впливу сучасних соціальних тенденцій.

Результати тестування вказують на необхідність комплексної роботи з молоддю для формування уявлень про батьківство як важливий аспект особистісного розвитку. Особливу увагу слід приділити освітнім програмам, що сприятимуть розвитку емоційної зрілості та відповідальності, а також популяризації позитивних прикладів сімейного життя.

За результатами діагностики згідно методики «Інтернет-залежність» Кімберлі Янга (табл. 2.6, додаток І) ми з'ясували, що:

- 8 учнів, що становить 21,04 %, мають дуже високий рівень залежності від Інтернету;
- 2 учні, що становить 5,26 %, мають високий рівень залежності від Інтернету;
- 22 учні, що становить 57,92 %, мають середній рівень залежності від Інтернету;
- 6 учнів, що становить 15,78 %, мають низький рівень залежності від Інтернету.

Таблиця 2.6 - Результати діагностики згідно методики «Інтернет-залежність» Кімберлі Янга

№	Рівень залежності від Інтернету	Результати дослідження	
		Кількість	%
1	Дуже високий	8	21,04
2	Високий	2	5,26
3	Середній	22	57,92
4	Низький	6	15,78

Результати діагностики показують різний рівень залежності від Інтернету серед учнів, що є важливим фактором у контексті їхнього емоційного благополуччя, соціальної взаємодії та готовності до сімейного життя. Загалом, дослідження свідчить про наявність значної кількості учнів із середнім або високим рівнем залежності, що потребує корекційної роботи.

Група з дуже високим рівнем залежності від Інтернету (8 учнів, 21,04 %) демонструє серйозну форму Інтернет-залежності, яка може мати такі характеристики: проблеми з контролем часу, проведеного в Інтернеті (учні можуть витратити значну частину доби на соцмережі, ігри або перегляд контенту); вплив на навчання та реальне життя (Інтернет стає домінуючим аспектом їхньої діяльності, що може заважати академічній успішності, спілкуванню з друзями та родиною); емоційна залежність (учні можуть використовувати Інтернет як спосіб уникнення реальних проблем, самотності чи стресу).

Ця група потребує термінової уваги через високий ризик негативного впливу на психологічний стан і розвиток особистості.

Група з високим рівнем залежності від Інтернету (2 учні, 5,26 %) має схильність до формування стійкої Інтернет-залежності, яка хоча й менш виражена, ніж у попередньої групи, все ж впливає на: зниження мотивації до реальної діяльності (учні можуть надавати перевагу онлайн-активності перед навчанням або соціальною взаємодією); формування надмірної прив'язаності до Інтернету (це може проявлятися у вигляді тривожності або роздратування за відсутності доступу до мережі). Група потребує роботи зі зниження рівня залежності та навчання самоконтролю.

Середній рівень залежності (22 учні, 57,92 %) свідчить про: регулярне використання Інтернету без критичного впливу на життя (учні здатні контролювати час в онлайні, але інколи можуть нехтувати важливими справами); ризик переходу до високого рівня залежності (у разі відсутності роз'яснювальної роботи чи за наявності стресових ситуацій учні цієї групи можуть стати більш залежними від Інтернету).

Ця група потребує профілактичних заходів, які допоможуть зберегти баланс між реальним життям та онлайн-активністю.

Учні групи з низьким рівнем залежності від Інтернету (6 учнів, 15,78 %) демонструють здорове ставлення до використання Інтернету. Їхні характеристики: уміння обмежувати час онлайн (вони вміють контролювати свої Інтернет-активності, не віддаючи їм пріоритет перед реальними справами); відсутність залежності від віртуального спілкування (учні надають перевагу живому спілкуванню та активному проведенню часу).

Цю групу можна використовувати як приклад для інших учнів у процесі навчання раціональному використанню Інтернету.

Отже, високий рівень Інтернет-залежності (21,04 % з дуже високим рівнем та 5,26 % із високим) є тривожним сигналом. Ця група потребує негайного втручання, щоб уникнути негативного впливу на навчання, соціалізацію та психоемоційний стан. Переважання середнього рівня залежності (57,92 %) свідчить про необхідність профілактичної роботи. Ці учні мають ризик підвищення залежності за відсутності контролю та роз'яснювальної роботи. Низький рівень залежності (15,78 %) демонструє позитивні приклади серед учнів. Цю групу можна заохочувати до участі в програмах медіаграмотності.

Результати дослідження вказують на необхідність термінової роботи з учнями, які мають високий рівень Інтернет-залежності. Для решти груп важливо запровадити профілактичні заходи та розвивати критичне мислення щодо онлайн-активності.

З метою дослідження взаємозв'язків між отриманими діагностичними результатами нами здійснено кореляційний аналіз, який передбачав перевірку базових гіпотез про зв'язки між різними змінними з допомогою коефіцієнтів кореляції.

Згідно інструкції математичного методу «спрямованість зв'язку визначається знаком кореляції: позитивна - зв'язок прямий; негативний – зв'язок зворотний. Надійність зв'язку визначається рівнем статистичної значущості p (чим нижчий рівень p , тим вище статистична значущість і надійність зв'язку).

Для розрахунку кореляційного зв'язку між досліджуваними показниками були сформульовані такі гіпотези:

H0: кореляція між досліджуваними показниками випадкова;

H1: кореляція між досліджуваними показниками не є випадковою» [4].

Розрахунки коефіцієнта кореляції були зроблені в середовищі *Excel*. Результати кореляційного зв'язку між окремими діагностованими показниками представлено у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 - Кореляційний взаємозв'язок між діагностованими показниками

№	Показники	Готовність до сімейного життя	Готовність до сімейного життя (анкета)	Патологізуючі сімейні ролей	Потреба в дітях	Інтернет-залежність
1	Готовність до сімейного життя (тест-карта)	1	0,84	-0,74	0,65	- 0,88
2	Готовність до сімейного життя (анкета)	0,84	1	-0,86	0,84	-0,73
3	Патологізуючі сімейні ролей	-0,74	-0,86	1	-0,9	0,5
4	Потреба в дітях	0,65	0,84	-0,9	1	-0,4
5	Інтернет-залежність	-0,88	-0,73	0,5	-0,4	1

**Кореляція значуща на рівні 0.01

* Кореляція значуща на рівні 0.05

Результати проведення кореляційного аналізу взаємозв'язків між досліджуваними показниками показали наступне:

- позитивний значущий кореляційний зв'язок між такими показниками як

«готовність до сімейного життя» (тест-карта), «готовність до сімейного життя» (анкета), потреба в дітях вказує на те, що чим вищий рівень готовності до сімейного життя тим вища потреба в дітях;

- негативний значущий кореляційний зв'язок між такими показниками як «готовність до сімейного життя» (тест-карта) та «патологізуючі сімейні ролі», «інтернет залежність» вказує на те, що чим вищий рівень готовності до сімейного життя тим нижчий рівень патологізуючих сімейних ролей та інтернет-залежності.

Високий кореляційний зв'язок між «готовністю до сімейного життя» згідно тест-карті та авторській анкеті підтверджує ефективність розробленого опитувальника.

Разом з тим спостерігається слабкий негативний зв'язок між інтернет-залежністю та потребою в дітях, що свідчить про відсутність впливу між даними показниками.

Таким чином, аналіз результатів взаємозв'язків між діагностованими показниками свідчить про високу діагностичну ефективність підібраних та розроблених авторських анкет. Завдяки коректно структурованим питанням, які були адаптовані до особливостей цільової аудиторії, вдалося чітко виявити проблемні аспекти, такі як вплив деструктивного контенту, недостатній рівень обізнаності про відповідальне батьківство чи присутність стереотипних уявлень про партнерські стосунки. Водночас анкети сприяли ідентифікації потенціалу для позитивних змін через медіапросвіту, популяризацію позитивного контенту та впровадження інтерактивних тренінгових програм.

2.3 Рекомендації щодо оптимізації впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина

На основі аналізу результатів діагностики нами розроблено узагальнені рекомендації щодо оптимізації впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина та диференційовано в контексті досліджуваних показників.

За результатами оцінки готовності до сімейного життя можна сформувавши рекомендації щодо покращення загального рівня готовності до сімейного життя, які полягають в: проведенні додаткових занять і тренінгів (тематика: «Партнерство у шлюбі», «Вирішення конфліктів у сім'ї», «Батьківство і його роль»; впровадженні інтерактивних форм навчання (рольові ігри, моделювання сімейних ситуацій, обговорення реальних кейсів); психологічній підтримці (консультації для учнів із низьким рівнем готовності, груповій терапії для розвитку емоційної зрілості); залученні прикладів із життя (організації зустрічей із сімейними парами, які можуть поділитися досвідом); удосконаленні освітніх програм (включення питань про сім'ю та стосунки до навчальної програми).

За результатами діагностики згідно анкети «Вплив засобів масової інформації на формування сімейних цінностей» ми вважаємо за необхідне працювати у напрямку розвитку критичного мислення (ведення освітніх занять із медіаграмотності, які допоможуть учням аналізувати інформацію, уникати маніпуляцій і формувати усвідомлені уявлення про сімейні цінності); популяризації якісного сімейного контенту (створення або просування програм, які акцентують увагу на здорових сімейних стосунках, взаємоповазі та конструктивному вирішенні конфліктів); роботі з уразливими аспектами (проведення психологічних тренінгів для обговорення статевого стосунку та формування реалістичних уявлень про партнерство); підтримці позитивної мотивації (залучення учнів до обговорення важливості сім'ї та підготовки до сімейного життя через інтерактивні заходи, лекції чи зустрічі з експертами).

За результатами діагностики за анкетною «Самооцінка сформованості готовності до сімейного життя» ми рекомендуємо для учнів із високим рівнем готовності надавати можливості для подальшого розвитку навичок (участь у дискусіях, тренінгах з лідерства у сімейних питаннях), а також використання цієї групи як прикладу для мотивації інших.

Для учнів із середнім рівнем готовності варто проводити практичні заняття із побудови сімейних стосунків (рольові ігри, вирішення кейсів про

сімейні конфлікти), навчати їх ефективній комунікації та стратегіям управління конфліктами.

Для учнів із низьким рівнем готовності варто затосувати індивідуальні консультації з психологом для виявлення бар'єрів у сприйнятті сімейного життя, використовувати залучення до освітніх заходів, спрямованих на розвиток розуміння ролі сім'ї та відповідальності.

Загалом варто запроваджувати навчальні програми із медіаграмотності, що допоможуть учням критично оцінювати інформацію, пов'язану із сімейними цінностями та уникати впливу шкідливих стереотипів.

За результатами діагностики за методикою «Діагностика патологізуючих сімейних ролей» (ДПСР, Д.Є. Карпова, Є.М. Потапчук) варто реалізувати:

- індивідуальну психологічну підтримку для учнів із високим рівнем схильності до деструктивних моделей поведінки;
- проведення консультацій із психологом для виявлення причин деструктивної поведінки та розробки стратегії її подолання;
- проведення групових тренінгів для учнів із середнім рівнем схильності (теми: «Ефективна комунікація», «Управління емоціями», «Здорові стосунки в сім'ї»; формати: рольові ігри, обговорення кейсів, моделювання конфліктних ситуацій і способів їх вирішення);
- популяризацію позитивних моделей сімейних ролей;
- залучення учнів із низьким рівнем деструктивних моделей як прикладу для решти;
- використання медіаконтенту, що демонструє здорові сімейні стосунки;
- інтеграцію курсів із сімейного виховання у навчальний процес;
- організацію лекцій і семінарів про важливість конструктивних ролей у сім'ї.

За результатами діагностики за тестом «Ваша потреба в дітях» варто: розвивати сімейні цінності у навчальному середовищі (введення занять із психології сім'ї, що акцентуватимуть увагу на важливості батьківства; обговорення тем, пов'язаних із позитивними аспектами створення сім'ї та виховання дітей); проводити роботу з групою, яка не має потреби у дітях

(підвищувати їхню обізнаність про роль батьківства через освітні програми, документальні фільми та дискусії; включення кейсів, які показують значення батьківства у самореалізації та щасті особистості); проводити підтримку групи з високою потребою в дітях (створення можливостей для розвитку їхніх лідерських якостей у цій сфері; заохочення до участі в програмах із соціального виховання (наприклад, волонтерські проєкти з догляду за дітьми). Загалом варто проводити зустрічі із батьками, які мають позитивний досвід сімейного життя, або тренінгів із планування сім'ї та запускати соціальні ініціативи, які демонструють реальні переваги батьківства.

За результатами діагностики за методикою «Інтернет-залежність» варто у роботі з учнями з дуже високим та високим рівнем залежності проводити індивідуальні консультації із психологом для виявлення причин надмірного використання Інтернету, застосувати когнітивно-поведінкові методи, які спрямовані на розвиток самоконтролю, організувати заняття із альтернативних форм дозвілля (спорт, мистецтво, волонтерські програми).

Профілактика для групи із середнім рівнем залежності передбачає проведення тренінгів із медіаграмотності, які допоможуть учням усвідомлювати вплив Інтернету на їхнє життя та навчання тайм-менеджменту для правильного розподілу часу між онлайн- і офлайн-активностями.

Підтримка групи з низьким рівнем залежності передбачає заохочення до участі у соціальних заходах і навчальних програмах, де вони можуть бути прикладом для інших та використання їхнього досвіду для створення рекомендацій щодо здорового використання Інтернету.

Загальні заходи, які ми рекомендуємо для профілактики залежності від Інтернету: проведення інтерактивних лекцій на тему «Вплив Інтернету на психічне здоров'я»; обговорення кейсів із негативними прикладами Інтернет-залежності; залучення батьків до профілактичних програм для створення гармонійного інформаційного середовища вдома.

На основі проведеного аналізу, що охоплює вплив ЗМІ, Інтернет-залежність, потребу в дітях, готовність до сімейного життя та деструктивні

моделі поведінки, сформовано загальні рекомендації для оптимізації впливу ЗМІ на формування здорових сімейних цінностей: підвищення медіаграмотності молоді; популяризація позитивного контенту; зменшення негативного впливу ЗМІ; робота з Інтернет-залежністю; інтеграція сімейної освіти у навчальний процес; підтримка здорових моделей поведінки; формування мотивації до створення сім'ї; впровадження сучасних технологій.

Підвищення медіаграмотності молоді має за мету формування критичного мислення та свідомий підхід до споживання контенту та передбачає: розробку освітніх програм (запровадження уроків або тренінгів із медіаграмотності, які навчають аналізувати зміст, виявляти маніпуляції та розрізняти позитивний і негативний вплив контенту); обговорення кейсів (аналіз сімейних моделей із популярних серіалів, шоу та блогів, щоб показати, які з них є конструктивними, а які деструктивними); платформи для обговорення (створення онлайн-груп або форумів, де молодь може ділитися своїми думками про сімейні цінності, популяризовані ЗМІ).

Популяризація позитивного контенту має за мету поширювати приклади здорових сімейних стосунків і культурних цінностей та передбачає: створення освітніх матеріалів (програми, що висвітлюють здорові сімейні стосунки, наприклад, «Як будувати партнерські стосунки» або «Вирішення конфліктів у сім'ї»); підтримку платформ із позитивними прикладами (просування блогів, серіалів та шоу, які підкреслюють важливість підтримки, взаємоповаги, рівноправності та відповідальності у сімейних стосунках); організацію соціальних кампаній (теми — «Роль сім'ї в житті людини», «Що означає бути хорошим батьком/матір'ю», «Сім'я — це підтримка»).

Зменшення негативного впливу ЗМІ має за мету зниження популярності контенту, що романтизує токсичні стосунки або акцентує увагу на матеріальних цінностях та передбачає:

- контроль якості сімейного контенту (розробка стандартів для програм і шоу, що висвітлюють сімейну тематику, аби уникати деструктивних прикладів);

- освітні кампанії проти негативного контенту (роз'яснення ризиків романтизації насильства, конфліктності чи інших негативних моделей поведінки);

- введення системи рейтингу (наприклад, маркування контенту, який містить шкідливі стереотипи про сімейне життя).

Робота з Інтернет-залежністю має за мету формування здорових звичок користування Інтернетом для уникнення залежності та передбачає:

- профілактичні тренінги (навчання тайм-менеджменту, практик цифрового «детоксу», а також способів організації дозвілля без гаджетів);

- підтримка альтернативних форм взаємодії (організація офлайн-заходів, присвячених темі сімейних цінностей, наприклад, дискусій, воркшопів чи театральних постановок);

- індивідуальна робота з учнями (психологічна підтримка для тих, хто демонструє високий рівень інтернет-залежності).

Інтеграція сімейної освіти у навчальний процес має за мету закріплення уявлення про здорове сімейне життя в молодіжному середовищі та передбачає:

- запровадження предмету «Психологія сім'ї» (вивчення основ побудови партнерських стосунків, виховання дітей, розв'язання конфліктів);

- розробку інтерактивних занять (моделювання сімейних ситуацій, обговорення ролей у сім'ї, вирішення конфліктів через рольові ігри);

- залучення сімейних психологів (проведення лекцій і семінарів про етапи сімейного розвитку, взаємодію між партнерами, відповідальність за батьківство).

Підтримка здорових моделей поведінки має за мету зниження рівня деструктивних ролей і формування емоційної зрілості та передбачає:

- корекційні програми (групові тренінги для учнів, схильних до деструктивних моделей поведінки (наприклад, агресивність, жертвування власними інтересами));

- популяризація позитивних ролей (залучення учнів із низьким рівнем деструктивних моделей до участі в проєктах, що демонструють здорову поведінку);

- психологічну підтримку (індивідуальні консультації для тих, хто відчуває проблеми в адаптації до сімейних стосунків).

Формування мотивації до створення сім'ї має за мету сприяння позитивному ставленню до сімейних ролей і батьківства та передбачає: соціальні проєкти (проведення зустрічей із сім'ями, які мають позитивний досвід виховання дітей);

висвітлення реальних історій успіху (контент, який показує, як підтримка в сім'ї допомагає долати труднощі та сприяє особистому зростанню); розробка курсів із планування сім'ї (навчання молоді основам фінансової грамотності, партнерських відносин, турботи про дітей).

Впровадження сучасних технологій має за мету створення нових способів донесення сімейних цінностей через медіа та передбачає: мобільні додатки (розробку інтерактивних платформ, де молодь може проходити курси про сімейні стосунки або симуляції реальних сімейних ситуацій); соціальні мережі (створення акаунтів, які популяризують здорові стосунки, проводять інтерактиви на тему сімейних ролей і розв'язання конфліктів); онлайн-тренінги (курси, які дозволяють працювати з особистісними проблемами, що можуть впливати на формування сімейних цінностей).

Розроблені рекомендації спрямовані на створення умов, за яких ЗМІ стануть інструментом популяризації здорових сімейних стосунків і відповідального ставлення до майбутнього батьківства.

Практичні рекомендації, спрямовані на оптимізацію впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина, орієнтовані на кілька цільових груп. Зокрема, вони адресовані педагогам та освітянам для проведення просвітницьких програм у школах, університетах та інших освітніх закладах, які сприяють формуванню сімейних цінностей, медіаграмотності та партнерства. Також рекомендації розраховані на батьків та майбутніх батьків для підвищення

їхньої обізнаності про відповідальне батьківство, корекцію деструктивних моделей поведінки та розвиток сімейних цінностей. Окремо вони стосуються молоді, якій пропонуються інтерактивні тренінги, зустрічі з успішними сімейними парами та залучення до просвітницьких ініціатив, що допоможе у свідомій підготовці до створення сім'ї. Психологи та соціальні працівники також є важливою аудиторією, адже саме вони можуть надавати психологічну підтримку, допомагати у корекції поведінкових моделей та профілактиці Інтернет-залежності. Рекомендації орієнтовані на медіа та журналістів для створення та популяризації позитивного контенту, який сприяє формуванню сімейних цінностей і відповідального ставлення до життя. Окрім цього, до реалізації цих заходів мають долучатися державні та громадські організації, які здатні забезпечити проведення заходів з підвищення мотивації до створення сім'ї та відповідального батьківства, а також розробку довгострокових програм підтримки молодих сімей. Усі ці заходи спрямовані на комплексну роботу з різними групами для створення сприятливого середовища, що сприяє формуванню здорових сімейних відносин та цінностей у майбутньому.

Висновки до розділу

Результати діагностики впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина дали змогу сформулювати наступні висновки.

Вибір методик для дослідження впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина зумовлений аналізом літератури та існуючих методик з теми дослідження.

Дослідження проводили із 38 старшокласниками школи №24 міста Хмельницького. Для проведення діагностики впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина обрали наступні методики: тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (І.Ф.Юнда); анкета «Вплив засобів масової інформації на формування сімейних цінностей»; анкета «Самооцінка сформованості готовності до сімейного життя»; методика «Діагностика

патологізуючих сімейних ролей» (ДПСР) Карпова Д. Є., Потапчук Є. М.; тест «Ваша потреба в дітях» (А. Сізанов); методика «Інтернет-залежність» Кімберлі Янга.

За результатами діагностики ми отримали наступні показники:

- готовність до сімейного життя (І.Ф. Юнда, анкета самооцінки) (високий рівень готовності - 18,4 % учнів; середній рівень - 60,5–63,2 %; низький рівень - 18,4–21,1 %);
- вплив ЗМІ на формування сімейних цінностей: усі учні (100 %) є активними споживачами ЗМІ, особливо Інтернету; 42 % переглядають телебачення разом з Інтернетом, 25 % – додають до цього радіо; 100 % зазначають вплив ЗМІ на сімейні цінності та ідеали, 79 % оцінюють вплив як змішаний (позитивний і негативний); лише 21 % вважають, що вплив ЗМІ переважно позитивний; такий чинник як ЗМІ, який домінуючий в формуванні сімейних цінностей - назвали 79 % опитаних;
- потреба в дітях (А. Сізанов) - 21,04 % учнів мають потребу у дітях; 78,96 % не відчувають потреби або неготові до батьківства.
- деструктивні моделі поведінки (ДПСР): дуже високий рівень (21,04 %); середній рівень - 57,92 %; дуже низький рівень - 21,04 %.
- Інтернет-залежність (Кімберлі Янга): дуже високий рівень - 21,04 %, високий рівень - 5,26 %, середній рівень - 57,92 %, низький рівень - 15,78 %.

Результати проведення кореляційного аналізу взаємозв'язків між досліджуваними показниками показали наступне:

- позитивний значущий кореляційний зв'язок між такими показниками як «готовність до сімейного життя» (тест-карта), «готовність до сімейного життя» (анкета), потреба в дітях вказує на те, що чим вищий рівень готовності до сімейного життя тим вища потреба в дітях;
- негативний значущий кореляційний зв'язок між такими показниками як «готовність до сімейного життя» (тест-карта) та «патологізуючі сімейні ролі», «інтернет залежність» вказує на те, що чим вищий рівень готовності до сімейного життя тим нижчий рівень патологізуючих сімейних ролей та

інтернет-залежності.

Високий кореляційний зв'язок між «готовністю до сімейного життя» згідно тест-карті та авторській анкеті підтверджує ефективність розробленого опитувальника.

Разом з тим спостерігається слабкий негативний зв'язок між інтернет-залежністю та потребою дітях, що свідчить про відсутність впливу між даними показниками.

Отже, можна зробити висновок, що:

- більшість учнів мають середній рівень готовності до сімейного життя, проте значна частина демонструє низький рівень відповідальності та зрілості, що потребує корекції;
- ЗМІ є потужним чинником впливу на формування сімейних цінностей, але їхній змішаний (позитивний і негативний) характер потребує підвищення критичності у споживанні медіаконтенту;
- потреба в дітях у більшості учнів недостатньо сформована, що свідчить про низьку мотивацію до батьківства;
- деструктивні сімейні моделі поведінки поширені серед значної частини учнів, особливо в зоні середнього і високого ризику;
- Інтернет-залежність є значущою проблемою, яка може посилювати вплив негативного контенту та знижувати якість соціальної взаємодії.

На основі аналізу результатів діагностики нами розроблено узагальнені рекомендації щодо оптимізації впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина та диференційовано в контексті досліджуваних показників: проведення освітніх програм із формування сімейних цінностей, партнерства та відповідального батьківства; популяризація позитивного контенту ЗМІ та навчання медіа грамотності, психологічна підтримка для корекції деструктивних моделей поведінки та профілактика інтернет-залежності, заходи з підвищення мотивації до створення сім'ї та батьківства через інтерактивні тренінги й зустрічі з позитивними сімейними прикладами.

ВИСНОВКИ

За результатами теоретичного дослідження ми здійснили аналіз психологічної літератури та наукових підходів щодо проблеми дослідження впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина та з'ясували що, формування майбутнього сім'янина є багатограним процесом, що включає розвиток базових ціннісних орієнтирів, емоційної зрілості, відповідальності, навичок конструктивної взаємодії та готовності до виконання сімейних ролей. Важливу роль у цьому процесі відіграють сімейне та соціальне середовище, освітня підтримка та вплив засобів масової інформації. Основними труднощами, з якими стикається молодь, є недостатня сформованість уявлень про шлюбні ролі, вплив соціальних стереотипів та низький рівень емоційної підготовки.

Аналіз засобів масової інформації як чинника, що впливає на формування майбутнього сім'янина, дозволяє зробити висновок, що ЗМІ відіграють важливу роль у формуванні уявлень молоді про сімейне життя, цінності та рольові моделі. Вони є одним із ключових інструментів соціалізації в сучасному суспільстві, забезпечуючи молодь знаннями про партнерство, батьківство, управління конфліктами та взаємодію в сім'ї. ЗМІ виконують як освітню, так і розважальну функції, поширюючи як позитивні, так і негативні моделі поведінки. З одного боку, вони допомагають популяризувати здорові сімейні цінності, розповсюджують корисні знання та мотивують молодь до створення гармонійних стосунків. З іншого боку, вони можуть поширювати шкідливі стереотипи, романтизувати токсичні відносини або формувати надмірно матеріалістичні погляди на сім'ю.

Результати досліджень показують, що надмірна інтеграція медіа у життя

молоді, без критичного сприйняття контенту, може призводити до інформаційної кризи, зниження моральних орієнтирів, а також створення нереалістичних очікувань щодо сімейного життя. Для протидії негативному впливу ЗМІ важливо розвивати медіаграмотність, навчати молодь критично мислити та аналізувати інформацію.

Для проведення діагностики впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина обрали наступні методики: тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (І.Ф.Юнда); анкета «Вплив засобів масової інформації на формування сімейних цінностей»; анкета «Самооцінка сформованості готовності до сімейного життя»; методика «Діагностика патологізуючих сімейних ролей» (ДПСР) Карпова Д. Є., Потапчук Є. М.; тест «Ваша потреба в дітях» (А. Сізанов); методика «Інтернет-залежність» Кімберлі Янга. Результати діагностики впливу засобів масової інформації на формування майбутнього сім'янина дали змогу сформулювати наступні висновки.

Дослідження проводили із 38 старшокласниками школи №24 міста Хмельницького.

За результатами діагностики ми з'ясували, що : високий рівень готовності до сімейного життя мають 18,4 % учнів; середній рівень - 60,5–63,2 %; низький рівень - 18,4–21,1 %; усі учні є активними споживачами ЗМІ, особливо Інтернету та зазначають вплив ЗМІ на сімейні цінності та ідеали; 42 % переглядають телебачення разом з Інтернетом, 25 % – додають до цього радіо; 21,04 % учнів мають потребу у дітях, а 78,96 % не відчувають потреби або не готові до батьківства; дуже високий рівень деструктивних моделей поведінки у 21,04 % учнів, середній рівень - 57,92 %, дуже низький рівень - 21,04 %; дуже високий рівень Інтернет-залежності у 21,04 %, високий рівень - 5,26 %, середній рівень - 57,92 %, низький рівень - 15,78 % учнів.

Результати проведення кореляційного аналізу взаємозв'язків між досліджуваними показниками показали, що: чим вищий рівень готовності до сімейного життя тим вища потреба в дітях; чим вищий рівень готовності до сімейного життя тим нижчий рівень патологізуючих сімейних ролей та інтернет-

залежності.

Високий кореляційний зв'язок між «готовністю до сімейного життя» згідно тест-карті та авторській анкеті підтверджує ефективність розробленого авторського опитувальника.

Отже, можна зробити висновок, що: більшість учнів мають середній рівень готовності до сімейного життя, проте значна частина демонструє низький рівень відповідальності та зрілості, що потребує корекції; ЗМІ є потужним чинником впливу на формування сімейних цінностей, але їхній змішаний (позитивний і негативний) характер потребує підвищення критичності у споживанні медіаконтенту; потреба в дітях у більшості учнів недостатньо сформована, що свідчить про низьку мотивацію до батьківства; деструктивні сімейні моделі поведінки поширені серед значної частини учнів, особливо в зоні середнього і високого ризику; Інтернет-залежність є значущою проблемою, яка може посилювати вплив негативного контенту та знижувати якість соціальної взаємодії.

На основі аналізу результатів діагностики нами розроблено узагальнені рекомендації щодо оптимізації впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина та диференційовано в контексті досліджуваних показників: проведення освітніх програм із формування сімейних цінностей, партнерства та відповідального батьківства; популяризація позитивного контенту ЗМІ та навчання медіа грамотності, психологічна підтримка для корекції деструктивних моделей поведінки та профілактика інтернет-залежності, заходи з підвищення мотивації до створення сім'ї та батьківства через інтерактивні тренінги й зустрічі з позитивними сімейними прикладами.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Баришполець О. Т., Вознесенська О. Л., Голубєва О. Є. Медіапсихологія : на перетині інформаційного та освітнього просторів : монографія. Київ : Міленіум, 2014. 348 с.
2. Берегова Н., Федорчук П. Вплив батьківської сім'ї на формування дитини як особистості. *Вісник Львівського університету*. 2020. № 6. С. 10–15.
3. Беспаль О. Л. Засоби масової інформації, як один із суб'єктів запобігання сімейного насильства щодо дітей. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 1. С. 156-160.
4. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. К.: МАУП, 2001. 96 с.
5. Бусел В. Великий тлумачний словник української мови. Ірпінь : Перун, 2005. 1324 с.
6. Виговська С. Готовність студентської молоді до сімейного життя у контексті сучасного інформаційного простору. *Вісник книжкової палати*. 2010. №1. С. 46-50.
7. Главацька О. Л. Вплив батьківської сім'ї на гендерну соціалізацію сучасної молоді. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2017. № 1. С. 55–59.
8. Глазунов С. В. Сучасні чинники вибору шлюбної пари і деякі питання стабілізації подружніх стосунків. *Вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту: Соціологія. Філософія. Політологія*. Д., 1999. С. 123-128.
9. Грітчина А. І. Формування готовності юнаків загальноосвітніх шкіл-інтернатів до виконання ролі майбутнього сім'янина : дис... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2016. 249 с.
10. Денисенко А. О. Психологічна готовність старших підлітків та юнацтва до подружніх взаємовідносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» /

- А. О. Денисенко ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2003. 17 с.
11. Здіорук С.І. Духовно-гуманітарні засади використання ЗМІ з метою пропоганди здорового способу життя серед молоді. *Практична психологія та соціальна робота*. 2009. №12. С. 78-80.
 12. Здіорук С.І. Методичні рекомендації щодо ефективного використання засобів ЗМІ з метою пропагування серед молоді психогігієнічного виховання і здорового способу життя. *Практична психологія та соціальна робота*. 2010. №11. С. 68-72.
 13. Канішевська Л. В. Методична підготовка педагогів шкіл-інтернатів до формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Огієнка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 41 (1), С. 300–305.
 14. Канішевська Л. В. Методична підготовка педагогів шкіл-інтернатів до формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Огієнка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 41 (1), 300–305.
 15. Карпова Д. Є. Аналіз сімейних ролей шлюбних партнерів у контексті задоволення матеріально-побутових проблем. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : тези допов. VI Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Хмельницький, 22-23 березня 2018 р.)* / Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2018. С. 21–22.
 16. Карпова Д. Є. Психологічні умови формування уявлень про сімейні ролі у студентської молоді : дис. ... д-ра філос. : 053 / Д. Є. Карпова. Хмельницький : ХНУ, 2020. 375 с.
 17. Карпова Д. Є. Ролева структура як важливий елемент сімейної системи. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки*

- майбутніх фахівців : тези доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 9-10 квітня 2020) / Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2020. С. 45–47.*
18. Карпова Д. Є. Усвідомлення молоддю соціальних ролей шлюбних партнерів як психологічна проблема. *Актуальні наукові психологічні та педагогічні дослідження сучасності : тези та статті доповідей VI Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції (м. Умань, 26-27 жовтня 2017 р.) /* відповід. ред. Г. М. Ржевський, Т. Д. Перепелюк. Київ : НУБіП, 2017. С. 51–53.
 19. Карпова Д. Є., Потапчук Є. М. Інтимно-сексуальна привабливість людини як важлива складова її шлюбного потенціалу. *Координати розвитку психології здоров'я: реалії та перспективи : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, 22-23 листопада 2018 р.) /* за заг. ред. проф. О. В. Бацилевої. Вінниця : ТВОРИ, 2018. С. 160–162.
 20. Карпова Д. Є., Потапчук Є. М. Сімейні ролі шлюбних партнерів у контексті інтелектуально-світоглядних взаємоочікувань. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 23-24 листопада 2017 р.) /* за заг. ред. проф. О. В. Бацилевої. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. С. 196–199.
 21. Карпова Д., Потапчук Є. Особливості психологічної діагностики сімейних ролей подружжя. Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві : *збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 23 жовтня 2020 р.) /* Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2020. С. 198–201.
 22. Кляпець О. Я., Ларіна Т. О. Підготовка молоді до подружнього життя : *Методичні рекомендації.* К. : Міленіум, 2009. 104 с.
 23. Конституція України : станом на 1 жовтня 2017 р. / Верховна Рада України. Київ : Право, 2017. 93 с.
 24. Костів В. Народно-педагогічні ідеї минулого у формуванні сучасного сім'янина. Івано-Франківськ : НБ ПНУС, 1996. 194 с.

25. Кравець В. П. Василь Сухомлинський про окремі аспекти формування сім'янина. Україна – Європа – Світ. *Міжнародний збірник наукових праць*. 2018. № 21. С. 231–238.
26. Кравець В. П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в Україні XXI століття: стан, тенденції, шляхи вдосконалення : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 584 с.
27. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді : монографія. Київ : Київська правда, 2000. 688 с.
28. Красін С. А. Формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів вищої освіти : дис. ... д-ра філософії : 011. Харків, 2020. 259 с.
29. Л. В. Гончар. Формування сімейних цінностей в учнів загальноосвітніх навчальних закладів : посібник. Харків : «Друкарня Мадрид», 2016. 176 с.
30. Левицька Т. Л. Розвиток психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї : автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.09 / Т. Л. Левицька; Національна академія державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. — Хмельницький, 2009. 20 с.
31. Лук'янова Н. Принципи формування державної політики щодо дітей, сім'ї і молоді: порівняльний аналіз. Історія. Філософія. Релігієзнавство. 2009. №4. С. 23-25.
32. Медіна Т. Батьківська сім'я як осередок підготовки до подружнього життя. *Релігія та соціум*. 2011. С. 129–134.
33. Медіна Т. Сім'я в умовах трансформації сучасного українського суспільства. *Суспільство, держава і церква у спектрі міждисциплінарних досліджень*. 2016. С. 64-65.
34. Міщенко Т. Вплив засобів масової комунікації на засвоєння соціальних норм та ціннісних орієнтацій молоддю [Текст] // *Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук*. 2009. Т.2 Вип.4. Вип.4. С. 11-13.
35. Найдьонова Л. Ризики взаємодії дитини й медіа. *Соціальний педагог*. 2018. №12. С. 22-29.

36. Оніпченко О. Підготовка сім'янина як складова статевого виховання у педагогічній спадщині Володимира Костіва. *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи*. 2019. С. 100–103.
37. Островська Н. О. Соціально-педагогічна діяльність територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді : монографія. Хмельницький : Університет «Україна», 2017. 183 с.
38. Павлюк Н. В. Вплив ЗМІ на формування уявлень про сім'ю у старшокласників. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 13(4). С. 91-96.
39. Петрунько О. В. Соціалізація дитини в агресивному медіасередовищі: автореф. дис... д-ра психол. наук : 19.00.05 / О. В. Петрунько. К., 2010. 32 с
40. Петрушенко А. А. Вплив масмедіа на формування ціннісних орієнтацій суспільства. *Соціально-гуманітарний дискурс : лінгвокраїнознавчий, соціальний та професійний аспект*. 2017. С. 86-88.
41. Потапчук Д. Нормативні сімейні кризи та особливості їх подолання. *Професійний розвиток та становлення особистості сучасного фахівця в умовах освітнього простору* : матер. III-ї Всеукр. студент. наук.-практ. конф.(м. Хмельницький, 16-17.04.2014). Хмельницький : ХНУ, 2014. С. 153–155.
42. Потапчук Є. М. Психологічна діагностика шлюбного потенціалу та міжособистісної сумісності з партнером : довідник сімейного психолога. Хмельницький : PolyLux design & print, 2020. 36 с.
43. Потапчук Є. М., Карпова Д. Є. Інтимно-сексуальна привабливість людини як важлива складова її шлюбного потенціалу. *Координати розвитку психології здоров'я: реалії та перспективи* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Вінниця, 22-23 листопада 2018 р.) / за заг. ред. проф. О. В. Бацилевої. Вінниця : ТВОРИ, 2018. С. 160–162.

44. Потапчук Є. М., Карпова Д. Є. Моделі поведінки подружжя при реалізації основних сімейних функцій. *Габітус* : науковий журнал з соціології та психології. Одеса, 2021. Вип. №21. С. 268–274.
45. Потапчук Є. М., Карпова Д. Є. Сімейні ролі шлюбних партнерів у контексті інтелектуально-світоглядних взаємоочікувань. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 23-24 листопада 2017 р.) / за заг. ред. проф. О. В. Бацилевої. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. С. 196–199.
46. Потапчук Є. М., Карпова Д.Є. Моделі поведінки подружжя при реалізації основних сімейних функцій. *Науковий журнал «Габітус» Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій*. 2021. Вип. 21. С. 268–274.
47. Потапчук Є. М., Левицька Т. Л. Готовність студентів вищого навчального закладу до створення стабільної сім'ї як психолого-педагогічна проблема. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки* : зб. наук. праць. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. № 16 (40). С. 89–93.
48. Потапчук Є. М., Серга О. О. Реалізація сім'єю з підлітками функції виховання як психологічна проблема. *Габітус*. 2021. Вип. 21. С. 183–187.
49. Потапчук Є., Карпова Д. Особливості професійної підготовки майбутніх психологів до діагностики шлюбного потенціалу та міжособистісної сумісності пари. *Теорія та практика формування особистості як суб'єкта самотворення і самозбереження* : монографія. Хмельницький : ФОП Цюпак А.А., 2021. С. 151–163.
50. Потапчук Є., Карпова Д. Особливості психологічної діагностики сімейних ролей подружжя. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : зб. матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 23 жовтня 2020 р.) / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів : ЛьвДУВС, 2020. С. 198–201.

51. Потапчук Н. Д., Карпова Д. Є. Формування майбутнього сім'янина як психологічна проблема // *Габітус* : наук. журн. / голов. ред. І. В. Шапошникова. Одеса, 2022. Вип. 40. С. 183–188.
52. Психологія молодого сім'я / М. І. Мушкевич та ін. Луцьк, 2018. 235 с.
53. Психологія молодого сім'я : монографія / Р. П. Федоренко та ін. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 392 с.
54. Рацул А. Вплив засобів масової інформації та комп'ютерних технологій на формування культури сімейних стосунків. *Наукові записки* [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Педагогічні науки. 2010. Вип. 91. С. 18-25.
55. Семенова А. Словник-довідник з професійної педагогіки. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.
56. Сімейні цінності : практико-орієнтований посібник до навчальної програми "Сімейні цінності" (9 годин) / [О. В. Мельник, Т. В. Кравченко, Л. В. Канішевська, І. П. Білоцерківець]. Івано-Франківськ : НАІР, 2014. 136 с.
57. Сова М.О. Психологія сім'я : Навчальний посібник / М. О. Сова, С. О. Деніжна. К : 2014. 212 с.
58. Соціальна психологія. Зошит для індивідуальної роботи для студ. усіх спеціальностей та заочної форми навчання / Уклад.: М.О. Кононець. К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. 61 с.
59. Степанюк Н. До питання впливу мас-медіа на соціум. Контрольні функції мас-медіа. *Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка*. 2014. №13. С. 123-126.
60. Строкач Л. М., Захарчук Т. П. Вплив батьківської сім'я на формування статево-рольових установок і уявлень старшокласників на майбутнє сімейне життя. *Психологічний часопис*. 2015. № 1. С. 92–97.

61. Субашкевич І. Р. Вплив ЗМІ на уявлення студентської молоді про сім'ю та шлюб. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Психологічні науки. 2019. Вип. 2. С. 134-140.
62. Субашкевич І. Р. Емпіричне дослідження медіапсихологічних чинників формування ціннісно-сміслової сфери студентської молоді (наукове обґрунтування). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Психологічні науки. 2016. Вип. 5(2). С. 125-129.
63. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. / Раїса Петрівна Федоренко. – Вид. 2-ге, змін. та доповн. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 480 с.
64. Цинтила О. ЗМІ: каталізатор трансформації родинних цінностей чи ретранслятор образу нової сім'ї. *Релігія та соціум*. 2011. № 2. С. 146-152.
65. Шапталова Н. Вплив засобів масової інформації на формування сімейних цінностей підлітків // *Актуальні питання природничої науки та освіти : матер. І Міжуніверситет. наук.-практ. конф. студ., магістр. : зб. наук. пр. студ. природ. ф-ту, м. Харків, 20 квіт. 2017 р. / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди ; [редкол. : О. А. Андрущенко (голов. ред.) та ін.]*. Харків : ХНПУ, 2017. Вип. 10. С. 65–67.
66. Шафаренко К. Формування ціннісних орієнтацій молодих сімей засобами культурно-просвітницької роботи. *Рідна школа*. 2005. №4. С.29-32.
67. Шахрай В. М. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: основні поняття дослідження. *Інноватика у вихованні*, 2020, II. (2), С. 48–54.
68. Яворська Л. Підготовка молоді до сімейного життя в США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Тернопіль, 2007. 22 с.
69. Яремчук С. Вплив засобів масової інформації на сім'ю : соціологічний аспект. *Релігія та соціум*. 2011. № 2. С. 139-145.
70. Ярушак М. Вплив батьківської сім'ї на позиції молоді на відношення до шлюбу. *Молодь і ринок*. 2010. № 6. С. 117–121.